1950.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
ಪ್ರಚಾರಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ—೪೯

ಮುದ್ರಣ

ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್, ಎಂ. ಎ.

ಮೈಸೂರು
ು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೯೫೦

ಬೆಲೆ: ೩ ಆಣೆ.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ

೧೮. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾವ್ಯಗಳು—ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

೧೯. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ರಾಜಕೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ—
ಪಿ. ಜಿ. ಸತ್ಯಗಿರಿನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ.

A. B. Raghavendra Rao
20/8/56.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
ಪ್ರಚಾರಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ—೪೯

ಮುದ್ರಣ

ತ. ಸು. ಶಾಮರಾಯ, ಎಂ.ಎ.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೯೫೦

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ: ೧೯೪೩
ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ: ೧೯೫೦
೩,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಬಿ. ಬಿ. ಡಿ. ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಯು. ನರಸಿಂಹ ಮಲ್ಯರಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತವಾಯಿತು

ಮುನ್ನುಡಿ

ಈ ಪ್ರಚಾರಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅತಿ ಸುಲಭವಾದ ಬೆಲೆಯಿಟ್ಟು ಇಂಥ ಪುಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರೆ, ಅವನ್ನು ಓದಿ ಮೆಚ್ಚುವವರು ಮೈಸೂರಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ದೊರೆಯುವರೆಂಬ ಭರವಸೆಯೇ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಕೈಕೊಂಡ ಈ ಹೊಸ ಮಾರ್ಗದ ಉದ್ಯಮವು ಅದನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದವರ ಅತ್ಯಂತ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಮೀರಿ ಫಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ದಿಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ೩೪ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು; ೧೧ ಭೌತ ಮತ್ತು ಜೀವವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತವು; ಉಳಿದವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಷೇತ್ರವು ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು. ಕನ್ನಡದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮಾತಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಯಿದೆಯೋ ಅಂಥ ಮಹನೀಯರು ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದೊಂದು ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬಿದ್ದ ದಿನವೇ ಸುಮಾರು ೬೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತವೆ; ಈ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೬೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ವಿಕ್ರಯವಾಗಿವೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದವರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವೈಸ್-ಛಾನ್ಸೆಲರ್ ಪದವಿಯಿಂದ ಈಗತಾನೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ

ಪಡೆದಿರುವ ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರವೀಣ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎನ್. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯರು; ಇದು ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರತಿಫಲವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿರುವ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೆ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕಾಗಿವೆ. ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಈ ಮಾಲೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಜಿ. ಹನುಮಂತರಾಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಮಾತೊಂದನ್ನು ನಾನು ಆಡದಿದ್ದರೆ ಲೋಪವಾದೀತು. ಸಂಪಾದಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಕಾಲ, ಶಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಇವು ಎಷ್ಟೆಂಬುದು ಅವರ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿರದಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗಬಲ್ಲುದು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಚಾರಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ಇಂದಿನಂತೆಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ಬಹುಕಾಲ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಮೈಸೂರು,
೨೪-೪-೧೯೪೨

ಇ. ಜಿ. ಮೆಕಾಲ್ಪೈನ್
ವೈಸ್-ಛಾನ್ಸೆಲರ್

ಮುನ್ನುಡಿ No. 2!

ಈ ಪುಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರಕರಾದ ಶ್ರಿಮಾನ್ ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್, ಎಂ.ಎ. ಅವರಿಗೂ ಹಲವು ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿರುವ ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ. ಅವರಿಗೂ, ನನ್ನ ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಎಂ.ಎ. ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ಅನಂತ ವಂದನೆಗಳು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಓದಿಸಿ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೂ, ಇತರ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿರುವ ನನ್ನ ಮಿತ್ರವರ್ಗಕ್ಕೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು. ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಹೊಣೆಗಾರರಾದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರವರ್ಗದವರಿಗೆ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ತ. ಸು. ಶಾಮರಾಯ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಮುದ್ದಣ

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೬೯—೧೯೦೧

ಮುದ್ದಣ

೧. ಕವಿ ಪರಿಚಯ

ಮುದ್ದಣ ಪುರಾತನ ಕವಿಯಲ್ಲ; ಆಧುನಿಕ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೭೦ ಆತನ ಜನನ. ಈಗ ಜೀವಿಸಿದ್ದರೆ ಕವಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳು ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆತನ ಜೊತೆಗೆ ಆಟವಾಡಿ ಬೆಳೆದ ಬಹು ಮಂದಿ ಇನ್ನೂ ಜೀವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆತನೊಡನೆ ದಿನದಿನವೂ ಕಲೆತು ನಡೆಸುಡಿಗಳನ್ನು ನಡಸಿದ್ದ ಹಲವು ಪುಣ್ಯವಂತರು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಮುದ್ದಣನ ಜೀವನ ಕುಸುಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರಳಿ ಮಘಮಘಿಸುವ ಮುನ್ನವೇ 'ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲದ' ಕಾರಣಪುರುಷ ಆ ಕವಿಪುಷ್ಪವನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಕಳಚಿ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ.

'ಮುದ್ದಣ' ಎಂಬುದು ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯನಾಮ. ಆತನ ನಿಜವಾದ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ. ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ 'ನಂದಳಿಕೆ' ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಹಳ್ಳಿ ಆತನ ಹುಟ್ಟಿದೂರು. ಅಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ ಮಹಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ ಎಂಬ ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದಂಪತಿಗಳು. ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗ ನಮ್ಮ ಕವಿ. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ತಾಯಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹದಿನೈದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸು. ಈ ಆಟದ ಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಮುದ್ದಿನಿಂದ 'ಮುದ್ದಣ್ಣ' ಎಂದು ಕರೆದಳು. ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಈ ಮುದ್ದಿನ ಹೆಸರೇ ಕವಿಯ ಮುಂದಿನ ಕಾವ್ಯನಾಮವಾಯಿತು.

ಬಡ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಳೆದ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟಿದೂರಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಚನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಯಲು ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋದ. ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಟ್, ರ್‍ಯಾಟ್, ಮ್ಯಾಟ್ ಕಲಿಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅದು ಕುಂಟು ಬಿತ್ತು. ಜ್ಞಾನದಾಹದಿಂದ ತಹ ತಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಮನಸ್ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಾಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ತನಗೆ ಎಟುಕದೆಂದುಕೊಂಡು ಬಡವರ ಬಂಧುವಾದ ಕನ್ನಡ 'ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಸ್ಕೂಲ'ನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ. ಆದರೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಆರಲೊಲ್ಲದು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ಆತನ ಚುರುಕು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಲದಾಯಿತು; ಆತನ ವಿರಾಮಕಾಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಆಹಾರ ಅಲ್ಲಿದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ. ಮಿತಭಾಷಿಯೂ ವಿನಯಪರನೂ ಆದ ಆತನಿಗೆ ಆಶ್ರಯದೊರೆಯುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆರಳು ತೋರಿದರೆ ಹಸ್ತ ನುಂಗುವ ಈ ಹೈದನ ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ರಯವಿತ್ತವರಿಗೂ ಎಷ್ಟೋ ಉತ್ಸಾಹ. ಕೆಲಕಾಲ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕನ್ನಡಗಳೆರಡೂ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ಆತನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದವು.

ಮಾತು ಮಾತಿಗೂ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಮಟುಕುವ ಹಿರಿಯರ ಕಾಟವಿಲ್ಲದೆ ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ತನ್ನ ಒಲವಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆಯಲು ಹೆಚ್ಚು ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕಗಳೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಂಗಳೂರು ಯಕ್ಷಗಾನಗಳ ತೌರುಮನೆ. ಕವಿಗೆ ಸಂಗೀತದಮೇಲೆ ಬಹು ಗೀಳು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ

ಸಂಗೀತ ತನಗೆ 'ಮೊಲದಕೋಡು; ಮಳಲ ನೈ'. ಆದರೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಯಾರದೇನು ಅಡ್ಡಿ ? ಆಕಾಶ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ನೂಕುನುಗ್ಗಲೆ? ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹುಡುಗ ಹಾಜರು. ರಸಿಕನೂ ವಿನೋದಪ್ರಿಯನೂ ಆಗಿದ್ದ ಈ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಭಾಗವತರಾಟದವರ ಪರಿಚಯವೂ ಸ್ನೇಹವೂ ದೊರೆಯುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬರಬರುತ್ತಾ ಈ ಬಾಂಧವ್ಯ ಬಲಿತು ನಾರಣಪ್ಪನ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೂ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಯಿತು. ಆಗಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ನಟನೆಮಾಡಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದನು. ಯಕ್ಷಗಾನದ ಪಾತ್ರಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಏನೋ ಒಂದು ಮೋಹ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಪ್ರಾಸ ಅನುಪ್ರಾಸ ಯಮಕಾದಿಗಳ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆತನ ಕಿವಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅವುಗಳ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಆಗಾಗ ಒಂದೊಂದು ತುಂಡು ಪದ್ಯವನ್ನು ತಾನೂ ಕಟ್ಟುವುದು, ಅದನ್ನು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, ಇದರಿಂದ ಜನ ಮೆಚ್ಚಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಹುರಿಗೊಳ್ಳುವುದು, ಮಾತನಾಡುವಾಗಲೂ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಮಾತನಾಡಿ ಜನರನ್ನು ವಿನೋದಗೊಳಿಸುವುದು— ಈ ಬಗೆಯಾದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾ ಹೋಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಸುಮಾರು ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಸ್ಕೂಲಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಶಾಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

ತಾರುಣ್ಯದೊಡನೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿನ ಯೋಚನೆ ತಲೆದೋರಿತು ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ನೆಪದಿಂದ ಹೇಗೋ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು, ಇದುವರೆಗೆ. ಈಗ? ಕನ್ನಡ ಓದಿದ ಈ ಮುಕ್ಕನನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು? ಕನ್ನಡ ಓದಿಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹಿಟ್ಟಿಗೂ ಬಹು ದೂರ. ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ 'ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಸ್ಕೂಲಿ'ನ ಹೆಡ್ಮಾಸ್ಟರು ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅಂಗಸಾಧನೆ ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಸರ್ಕಾರದ ವೆಚ್ಚದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲಿತು ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಮೇಲೆ ಉಡುಪಿಯ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಕಸರತ್ ಕಲಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕೆಲಸ ದೊರಕಿತು. ಸಂಬಳ ತಿಂಗಳ ಮೂವತ್ತು ದಿನಗಳೂ ದುಡಿದರೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ.

ಸಂಬಳ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳಾದರೂ ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲ; ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಮಳಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಸ್ನೇಹ ದೊರೆಯಿತು. ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಉಡುಪಿ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು. ಹಲವು ಮರಾಟಿ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ನಾರಣಪ್ಪ ಅವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೇನ್ಸವಿಯ ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಅವರ ಮನವೊಲಿಸಿದ. ಅವರು ನೂತನವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ್ದ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಓದಿದ. ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ತನಗೂ ಕುತೂಹಲವಿರುವುದಾಗಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡ. ತನ್ನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ. ಅವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಸ್ಕೃತ ರತ್ನಾವಳೀ ನಾಟಕದ

ಕಥೆಯನ್ನು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿ ಬರೆಯಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ. ನಾಟಕವೆಂದರೆ ನಾಂದೀ ಶ್ಲೋಕ ಬೇಡವೆ? ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರಿಚಯ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇಲ್ಲದ ನಾರಣಪ್ಪ ಎರಡು ಸಲ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ನಾಂದಿ ಪದ್ಯ ಬರೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲವಂತೆ! ಗುರುಗಳಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಬರೆಸಿಕೊಂಡನಂತೆ! ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾದ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಧಾಟಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಆಗದೆ ತಾನು ನೋಡಿದ್ದ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಹಾಡುಗಳನ್ನೇ ಧಾಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದನಂತೆ! ಮನಸ್ಸೊಂದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ಸಾಹವೊಂದಿದ್ದರೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಅರಕೆಯಾವುದು? ಹೇಗೂ ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದ.

ಹೀಗೆ 'ಕಸರತ್ ಕಲಿಸುವ ಮೇಷ್ಟರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವಿಯಾಗತೊಡಗಿದ.' ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದು ಹುರಿಗೊಂಡ ಕವಿ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಬರೆಯಲು ಕೈಹಾಕಿದ. ಸ್ಕಾಂಧ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಷಣ್ಮುಖಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಓದಿದ. ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಸಾರಸ್ವತ ವಾತಾವರಣದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದಿ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಒಳಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಭೆ ಹೊರದೋರಲು ಅವಶ್ಯವಾದ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಆತನ ವಶವಾಯ್ತು. ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೆರಡೂ ಸಾರಸ್ವತಾಮೃತದ ಯಮುಳನದಿಗಳು ತಾನೆ? ಕವಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ, ಪಿಟೀಲು ವಾದನದ ಸಹಾಯದಿಂದ. ಈ ಎರಡರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಯಕ್ಷಗಾನ 'ಕುಮಾರ ವಿಜಯ'ವನ್ನು ಬರೆದ. ಗ್ರಂಥ ಪ್ರೌಢಿಮೆ

ಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಮಟ್ಟುಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ತನಗೆ ತಾನೇ ಓದಿಕೊಂಡಾಗ ಕವಿಗೆ ಬಹು ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅದನ್ನು

ಸರ್ಪಭೂಷನ ಭಕ್ತ ಕವಿತಾ ।
ದರ್ಪಣಾಬ್ಧಿ ಗಭೀರ ಗುರುವೆನಿ ।
ಸಿರ್ಪ ಮಳಲೀ ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗರ್ಪಿಸುವೆನಿದನು ॥

ಎಂದು ತುಂಬುಹೃದಯದಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ.

ಮೇಲಿನ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಕುಮಾರ ವಿಜಯವು ಸಾಹಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಹಿಂದೂಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಚಾಲಕರ ಔದಾರ್ಯದಿಂದ ಅವೆರಡೂ ಅಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದುವಾದರೂ ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಎದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕಲಿಕೆಯ ಕೈಯೇ ಹೊರತು ಪರಿಣತಿಗೊಂಡ ಚಾತುರ್ಯ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಪುರಸ್ಕಾರ ಕುಮಾರ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣವು ಕೆಲವು ಕಡೆ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮುಖ ಕಂಡಿತಂತೆ! ಕುಮಾರ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಆ ಭಾಗ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗೆ ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾಯ್ತು. ಜ್ಞಾನದಾಹದಿಂದ ತಹತಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಣಪ್ಪ ಗುರುವಿನ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದಾದ; ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಕೆಲವು ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ತಾನೂ ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೇ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ. ಆದರೆ ಈ ಮಧ್ಯೆ ಆತನಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಹರಿದು ಹೋಗಿತ್ತು; ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ

ಉತ್ಸಾಹ ಬಲಿತುಕೊಂಡಿತ್ತು. ವಾಕ್ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ. ಗುರುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರವನ್ನು, ಅಗತ್ಯವಿದ್ದೆಡೆ ಕಿಟಲ್ ಡಿಕ್ಷನರಿಯ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದು, ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದ. ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸಾರಸ್ವತ ತಪಸ್ಸನ್ನೇ ನಡಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗ್ಗೆ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳು ನಿತ್ಯದ ಪಾರಾಯಣಪುಸ್ತಕಗಳು; ಹಳಗನ್ನಡ ಭಾಷಾವಾಗ್ದೇವಿಯೇ ಇಷ್ಟದೇವತೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯೇ ದೃಢಭಕ್ತಿ. ಇವರ (ನಾರಣಪ್ಪನ) ಇಂತಹ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸಾಧನೆಗೆ ಸಂತುಷ್ಟಳಾದ ಈ ದೇವತೆಯು ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಳಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡದ ನೂತನ ಭಾಷಾಶೈಲಿಯನ್ನು ವರಪ್ರದಾನವಾಗಿತ್ತಳೋ— ಎಂಬಂತೆ ಇವರ ನೂತನ ಕವಿತಾ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿತು.'*

ಕವಿಯು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ. ದಿನದಿನವೂ ಗುರುಗಳಿಂದ ಎರಡು ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲವನ್ನು ಓದಿಸಿ ಕೇಳುವುದು, ಮರುದಿನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅದಿಷ್ಟನ್ನು ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಗುರುಗಳೆದುರಿಗೆ ಓದುವುದು, ಅವರೇನಾದರೂ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ನಗುಮುಖದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು— ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣವು ಸಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಬರಬರುತ್ತಾ

* ಶ್ರೀಮಾನ್ ಮುಳಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರು 'ಮುದ್ದಣ'ದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಲೇಖನ.

ಕಾವ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೌಢವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಗುರುಗಳ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿತು; ಆತನ ದಿನದಿನದ ಬರೆಹವನ್ನು ನೋಡಲು ತವಕಪಡಹತ್ತಿದರು. ಈ ಆದರವನ್ನು ಕಂಡು ಕವಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯತೊಡಗಿದ. ಕಾವ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಓದಿದ. ಅವರು ಮೆಚ್ಚಿ ಅದನ್ನು ಛಾಪಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ಛಾಪಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಕೈಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ, ನಾರಣಪ್ಪ. ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಮೂಸುವವರಿಲ್ಲದೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮುಂದೆ ಬರಲು ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದಾಯಿತು. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಛಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯಿದ್ದರೂ ಹಣವಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯವು ತನ್ನದೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ‘ ನೂತನಕವಿತೆಯೆಂದು ಜರೆದು ಕುಂದಿಡು’ವರೆಂಬ ಭಯ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಯಾರ ಮಗುವೆಂದಾದರೂ ಹೇಳಲಿ, ತನ್ನ ಮಗು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕೆಂಬ ತಾಯ ಹಂಬಲದಂತೆ, ಕವಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಮರೆಸಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಯಲಿಗೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ. ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅನಾಮಕರ್ತೃಕ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ‘ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ’ಯ ಸಂಚಾಲಕರ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ.

ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದುದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೯೫ರಲ್ಲಿ. ಕವಿಯು ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ, ತನ್ನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಮೇಲೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃವೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ ನಾರಣಪ್ಪನೇ ಎನ್ನುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ

ನಿಲ್ಲಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಮಾಡಿರುವ ತಿದ್ದುಪಾಟುಗಳೂ ಆತನ ಸ್ವಹಸ್ತಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆ.

ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಕವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮಹದಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಉದಿಸಿತು. ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು? ಯಾವ ಗ್ರಂಥವೆಂದರೇನು? 'ಉಳಿದೊಡಂ ಅಳಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟೆದೋರಿಪ' ರಸಭರಿತವಾದ ಚರಿತೆಯೊಂದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಅಂತಹ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮೊಗೆಮೊಗೆದಷ್ಟೂ ಮೊಟುಕಾಗದ ಮಹಾಸಾಗರ ರಾಮಾಯಣ. ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕವಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ ಮುಖೋದ್ಗತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮನೋಹರವಾದ ಸೀತಾವನವಾಸವು ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡು ಸೆರೆಹಿಡಿದಿತ್ತು. ಅದನ್ನೇ ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು. 'ಪದ್ಮಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ'ದ ಭಾಗವನ್ನು ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದ. ರಾಮನು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮಡದಿಯಾದ ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗುವವರೆಗೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಥೆಗಿಂತಲೂ ವರ್ಣನೆಗೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಕಾವ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಳೆಯವನಾಗಿದ್ದ ಕವಿಗೆ ವರ್ಣನೆಯ ಮೇಲೆ ಮಮತೆ ಹೆಚ್ಚು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಷ್ಟು ಭಾಗವೇ ಒಂದು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಖಂಡವಾದ ಸುಂದರ ವಸ್ತುವಾಗಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿತು. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ

'ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ' ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರಲು ಸೊಗಸಾದ ಉಪಾಯವೂ ದೊರೆತಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ಯಾವಳೋ ಕವಿಯಿತ್ರಿ 'ಲಕ್ಷ್ಮಿ' ಎಂಬುವಳು ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಳೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು 'ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ'ಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ. ಕವಿಯು ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಬಳಸಿದಾಗ ಬಹುಶಃ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನೋ ಏನೋ! ಅಥವಾ ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಈತನು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹೋಟಲ ಮಾಲೀಕನ ಮಗಳು 'ಲಕ್ಷ್ಮಿ' ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದಳೊ ಏನೋ!!

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗರಿಗೆದರಿ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಕಥಾಸಂವಿಧಾನ ಚಾತುರ್ಯ, ಸುಂದರಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಜನ ಬಹುಮೆಚ್ಚಿತು. ನಮ್ಮ ಕವಿಯೂ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಹು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಓದಿದ. ಜನಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ ಸುಂದರಶೈಲಿಯ ಗದ್ಯವೇ ಹೆದ್ದಾರಿ; ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂವರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗಬಹುದು; ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಲು ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಸುಳಿದು ಹಾಸ್ಯದ ತರಂಗಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಬೇಕು—ಎಂದುಕೊಂಡನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ನಮ್ಮ ಕವಿ, ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದಿದಂದು. 'ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ; ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು' ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು. 'ಎಡೆಎಡೆಯೊಳ್ ರಸಮೊಸರೆ, ಲಕ್ಕಣಂ ಮಿಕ್ಕಿರೆ' ಕಾವ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಬೇಕು. 'ಕರ್ಮಣಿ ಸರದೊಳ್ ಚಂಬವಳಮಂ ಕೋದಂತೆ' ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಸಕ್ಕದದ ನಲ್ನುಡಿ' ಮೆರೆಯುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇತರರ

ಅನುಕರಣೆ ಆಗತ್ಯವಿಲ್ಲ; ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಕವಿ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದ. ಇದನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ 'ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ'ವೂ ಮುಗಿಯಿತು.

ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದುದಾದ ಮೇಲೆ ಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಾನೇ ಓದಿದ. 'ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಮಣಿ'ಯುವಂತಿತ್ತು. 'ಈ ವಗೆಯ ನುಡಿಗಬ್ಬಂ ಮುಂತಿಲ್ಲ ಪಿಂತಿಲ್ಲಮೆಂದಾಯ್ತು'. ತಾನೆಂದ ಕತೆ 'ಬಲ್ಸೊಗಸು ಬಲ್ಸೊಗಸು' ಎಂದುಕೊಂಡ. ತನ್ನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರಿಗೆ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿದ. ಅವರು ಅದನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಅರಮನೆಯ ಉಡುಗೊರೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೊಗಳಿದರು. ತಮಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, 'ನಾಡೊಳೆಲ್ಲರ್ಗಂ' ಆದರವಾಗುವುದೆಂದು ಕವಿಯನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದರು. ಉತ್ಸಾಹಿತನಾದ ಕವಿ ಇದನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ. ತನ್ನ ತಾಯಿ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಮುದ್ದಿನಿಂದ 'ಮುದ್ದಣ್ಣ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳಷ್ಟೆ. ಕವಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಆ ಮಮತೆಯ ಮಾತು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತದ ಸೋನೆಯನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು; ಅದನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರಾಗಿ ಬಳಸಿದ. ಹೇಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಹೇಳದಂತೆ ಮಾಡಲು ಕವಿಗೆ ಬಹು ಅನುಕೂಲವಾಯ್ತು.

'ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ' ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೊಸದೊಂದು ಹೆದ್ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತು; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಶಂಸಿತವಾಯಿತು. ಯಾರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ

ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂಭಾಷಣಾವಾಕ್ಯಗಳೇ. ಯಾವ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಅದರ ಮೇಲಿನ ಆದರದ ವಾಕ್ಯಗಳೇ. ಕನ್ನಡ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಸಹ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳಿದವು. ಇದನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವಿತಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡ ಕವಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಧನ್ಯ. ಕವಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ದ್ರವ್ಯಪುರಸ್ಕಾರವೇನೂ ದೊರಕದೇ ಹೋಗಿರ ಬಹುದು; ಆದರೇನು? ಕವಿ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತ. ಕಾವ್ಯವು ತನ್ನ ದೆಂದು ಜನರಿಗೆ ಅರಿವಾಗದೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಕವಿಗೆ ಅದ ರಿಂದ ಕೊರತೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕವಿಯ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ, ಆಗಿನ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೂ ದಿವಂಗತ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೆನಗಲ್ ರಾಮರಾಯ ರಿಗೂ ನಡೆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಂದು. ಆ ಸಂಭಾಷಣೆಯಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಕವಿಯೇ ಎಂಬುದೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಯ್ತಿಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕವಿಯು ಎಂತಹ ಅನಾಸಕ್ತಮನ ನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇವುಗಳು ಅನ್ಯ ಕರ್ತೃಕವೆಂಬ ವಾದ ಸಮೂಲವಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗಿಲ್ಲ.* ಬಹುಜನರ ನಂಬಿಕೆಯೇನೋ ಇವು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿಯವೆಂದೇ. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರ ವಾದಸರಣಿ ಅಷ್ಟು ದೃಢಮೂಲವಾದುದಲ್ಲ; ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೯೦೧ನೇ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೬ನೇ ತಾರೀಖು ಕವಿ

* 'ಮುದ್ದಣ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂ. ಎ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಂ.ಎ. ಇವರ ಲೇಖನವನ್ನು ನೋಡಿ.

ದಿವಂಗತನಾದ. ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ದಾರುಣವಾದ ರೋಗಪೀಡಿತನಾಗಿದ್ದ. ಕ್ಷಯರೋಗದ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನರಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡದ ಮಮತೆ ಆತನನ್ನು ಬಿಡದಾಯಿತು. ‘ಜೊ ಜೊ’ ಎಂಬ ಸುಂದರವಾದ, ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ, ವಿಚಾರಪರಿಪ್ಲುತವಾದ ಲೇಖನವೊಂದನ್ನೂ, ‘ಗೋದಾವರಿ’ ಎಂಬ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದ. ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಕೊನೆಯಾಗುವ ಸುಯೋಗ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಯೊಂದು ಹೊರಬರುವ ಕಾಲ ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ! ಇದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗ ಇನ್ನೂ ಹಸುಗೂಸು. ಕೈಹಿಡಿದ ಮಡದಿ ಸಂಸಾರದ ಮೆಟ್ಟಿಲು ತುಳಿದು ಇನ್ನೂ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ಕೂಡ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಧಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಣಿಸಿ, ಮೀನ-ಮೇಷಗಳನ್ನು ಗುಣಿಸುತ್ತಾ ಇರುವವನೇ. ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ ಕೊಂಡೊಯ್ದ. ‘ಕಾಲಾಯತಸ್ಮೈ ನಮಃ’.

---

೨. ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿಯು ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು ಮೂರು— ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣ, ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ. ಮೂರೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಗಳೇ. ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಾನುಪ್ರದೇಶಗಳಷ್ಟೆ!

ಮುದ್ದಣಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡುದು ವಾಲ್ಮೀಕಿಕೃತ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಅದರ ಅಣಕ

ಗಳಿಂದ. ರಾಮಾಯಣವು ಕಾವ್ಯವೇ, ಧರ್ಮಗ್ರಂಥವೇ ಎಂಬ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಬರಿಯ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಗ್ರಹಿಕೆಯಾದಾಗ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶರಣರು ಧರ್ಮದ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಆ ಮೂಲವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆರಾಧಿಸತೊಡಗಿದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಅಳಿದೊಡಂ ಉಳಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟೆದೋರಿಪ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಆದರ್ಶ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿಯದು. ಆದುದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯದ ಉಡುಪನ್ನು ತೊಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ. ವಿಗ್ರಹ ಮೂಲವಿಗ್ರಹವೇ; ಕವಿಯು ತೊಡಿಸಿರುವ ಉಡುಪು ಹೊಸದು, ತೊಡವು ಹೊಸವು. ಇದರಿಂದ ಈತನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲ್ಮೆ ಉನ್ನತೋನ್ನತವಾಗುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲವಸ್ತು ಬಂಗಾರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಹಿತ್ತಾಳೆಯಾಗಿರುವಾಗ ಅದು ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಂಗಾರದ ಬೆಲೆ ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕು?

ಕವಿಯು ಬರೆದಿರುವ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣ; ಕವಿಯು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಥಮಫಲ. ಇದರ ಮೂಲ ಬರಿಯ ಪುರಾಣದ ಬದನೆಯ ಕಾಯಿ. ಸೀತಿನಿರೂಪಣೆ ಅಲ್ಲಿನ ಹೆಗ್ಗುರಿ. ಕವಿ ಆದರಿಂದ ರಸನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೂ, ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನೀರಸವಾದ ಕಂತೆಯ ಪುರಾಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ರಸವತ್ತಾಗಬಲ್ಲ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಗ್ರಹಕಾರನ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ನಾವು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆ ಅದರ ಹೆಸರೆಂತಂತೆ ಆದ್ಭುತವಾದುದು. ರಾಜಕುವರಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತಳಾದ ಸುಂದರಿ. ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋತ ನಾರದ ಪರ್ವತರು ಆಕೆಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಆಕೆಯ ತಂದೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತರು; ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು. ಕನ್ಯಾಪಿತೃವಿಗೆ ಉಭಯಸಂಕಟ ಬಂದಿತು. ಮಗಳು ಒಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಲಗ್ನ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಆತನ ಸುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಬೇಡಿದರು. ಅರಮನೆಯ ಸ್ವತ್ತಿಗೆ ಈ ಹೆಗ್ಗಣಗಳು ಹೀಗೆ ಗುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಮತಿ ಶ್ರೀಪತಿಯನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಕೈಹಿಡಿಯೆನೆಂದು ಮನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆಯ ಅನನ್ಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಕಾತರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರೀಮತಿಯ ಸ್ವಯಂವರವೇರ್ಪಟ್ಟಾಗ ಶ್ರೀಹರಿ ಉಪಾಯದಿಂದ ಋಷಿಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ಚಳ್ಳೆಹಣ್ಣು ತಿನ್ನಿಸಿ ತಾನು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕುಪಿತರಾದ ಈ ಋಷಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮಾನವನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆಯೂ, ಶ್ರೀಮತಿಯನ್ನು ಮರುಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನು ಕದ್ದೊಯ್ಯುವಂತೆಯೂ ಶಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯ ಅಮೋಘವಾದುದು ತಾನೆ! ಹರಿಯಾದರೇನು, ಅವರಪ್ಪನಾದರೇನು? ಆತನು ಮಾನವನಾದ ರಾಮನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ಶ್ರೀಮತಿ ರಾವಣನ ಮಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಮಂಡೋದರಿಯಿಂದ ಅಗಲಿ ದೂರವಾಗಿ, ಜನಕರಾಜನ ಯಜ್ಞದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತುದುದರಿಂದ

ಭೂಮಿಜೆಯೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತಳಾದಳು. ಸೀತಾಜನನ, ಸೀತಾ ಕಲ್ಯಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ರಾವಣಮಥನ, ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವರೆಗೆ ಕಥೆ ಚುಟಕಿಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣ ಆರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಋಷಿಗಳು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನದಿಂದ ತಣಿದು, ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ಹೊಗಳುವರು. ರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮದ ವರ್ಣನೆ ಕೇಳಿಕೇಳಿ ಸೀತೆಗೆ ತಲೆಚಿಟ್ಟು ಹಿಡಿದುಹೋಗಿತ್ತೋ ಏನೋ! ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸದ ಮೇಲೆ ಆತನೆಂತಹ ಪರಾಕ್ರಮಿ? ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸಿದಳು. ದಶಕಂಠವೈರಿಗೆ ರೋಷಹುಟ್ಟಿ ಆತನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವನು. ಆದರೇನು? ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ಸಿಟ್ಟು ರಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಜೀವದೊಡನೆ ಹಿಂದಿರು ಗುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ, ರಾಮನಿಗೆ. ಆಗ ಸೀತೆ ಕರಾಳ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ರಕ್ಕಸನನ್ನು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ರಾಮನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮನೂ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಆಕೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲಿನ ಕಥೆ ಶಕ್ತ್ಯಾರಾಧಕರ ಕಲ್ಪನೆ; ಪರಮಪುರುಷ ನಾದ ರಾಮನಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಿಣಿಯಾದ ಸೀತೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹಿಮಾನ್ವಿತಳೆಂಬುದನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಯಾದುದು. ಈ ಭಾವವೇ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಹಿಡಿಸ ಲೊಲ್ಲದು. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದ ಸೀತೆಯನ್ನೂ ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣದ ಸೀತೆಯನ್ನೂ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಕವಿ ನಮ್ಮೆದುರು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನಮಗೆ ಯಾವುದು ಸುಂದ ರವೋ, ಸ್ಪೃಹಣೀಯವೊ ಆಲೋಚನೆಮಾಡೋಣ. ಸೀತೆ

ತಪಸ್ವಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಸಹಸ್ರಕಂಠರಾವಣನ ವಧೆಗಾಗಿ ಕರಾಳರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾಳೆ.

"ತಿರ್ದಿದ ಕೂಂದಲ್ ನಿಗುರ್ದುರ್ಕೆದರ್ದಿರೆ; ಪೆರೆನೊಸಲ್ ಪೆನೊರ್ಸಲಾಗಿರೆ: ಎಸೆಳ್ಗಣ್ ಗುಳಿಗಣ್ಣಾಗೆ; ನಗೆಮೊಗಂ ಉರಿಮೊಗಮಾಗೆ; ಸುಲಿಪಲ್ ನಿಡುವಲ್ಲಾಗೆ; ತಳಿನರ್ಗಲಗೆ ಜೋಲ್ಲಾಲಿಗೆಯಾಗೆ ಸೀತೆ ಕರಾಳಮುಖಿಯಾದಳ್. ಕಕ್ಕಸಮಾದ ನಾಲ್ತೋಳುಂ, ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯುಂ, ಬಲ್ತೊಡೆಗಳುಂ ಮೊಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುವಾದುವು. ಗಳದ ರುಂಡಮಾಲೆಯುಂ, ಕೆಯ್ಯ ಎಲ್ವಿದೊಡವುಂ ದಿಟ್ಟಿಸಲ್ತೀರದು. ಇಂತು ಲೋಕೋತ್ತರ ಸುಂದರಿಯಪ್ಪಾ ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಅದ್ಭುತರೂಪದಿಂ ಮಾಕಾಳಿಯಾಗಿ ದಿಮ್ಮನೆ ತಿರೆಗೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕುತೆ, ಕೋರೆವಲ್ಗಳ್ ಮಿನುಗೆ, ತುಟಿಯುಲುಗೆ, ನಾಲಗೆ ನೀಡೆ, ಕಣ್ಪಾಪೆ ರಾಟಳದಂತೆ ಸುತ್ತೆ, ಸೂಲಂ ಕಡುಗಂ ತಲೆಯೋಡು ಇಂತಿವುಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಪಕ್ಕಿವೇಗದಿಂ ರಕ್ಕಸನೆಡೆಗೆ ಸಾರ್ತಂದಳ್"

ಈ ಗಾಳಿಯ ಮಾರಮ್ಮನನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರಿ ಓಡಿಹೋಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಕ್ಷಣನಿಂತು ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವದಿಂದ ಆನಂದಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸೀತೆ ಹೀಗಾದುದನ್ನು ಕಾಣಲು ನಾವು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಳನಳಿಸಿ ಕಳಕಳಿಸಿ ಬಳುಕುವ ಆ ಕೋಮಲವಲ್ಲರಿಯಾದ ಸುರಸುಂದರಿಯೆಲ್ಲಿ? ಈ ಜಾಲಿಮರದ ಮೋಟೆಲ್ಲಿ? ಪತಿವ್ರತಾ ಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಆ ಭೀರುವನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಯಲಿಗೆಳೆದ ಮೂಲ ಕರ್ತೃಗಳು ಅಷ್ಟೇನೂ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕವಿ ಈ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡುದಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಉನ್ನತವಾದ ಅಭಿರುಚಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾರೆವು.

ಪುರಾಣದ ಕಥಾಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕವಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಥೆಯ ಮೂಲರೇಖೆಗಳಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಕವಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ; ಬರಿಯ ಭಾಷಾಂತರಕಾರನಾಗಿಲ್ಲ. ಕವಿಯು ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಉನ್ನತವಾದ ಕಲ್ಪನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಭಾವಾವೇಶಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ; ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯವಿದೆ, ಅವುಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲತೆಯಿದೆ. ಕವಿಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಸರಳತೆಯಿದೆ, ಆತನ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜತೆಯಿದೆ. ರಾಮನು ವನವಾಸದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸುಖಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂಬುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಕವಿಯ ಮಾತುಗಳ ಸೊನಚನ್ನು, ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡೋಣ—ರಾಮನು ಗೋದಾವರೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆತ

"ಕಾಡೇ ನಾಡಾಗೆ, ಎಲೆವನೆಯರಮನೆಯಾಗೆ ಸಂತಸದೊಳಿರ್ದಂ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ್ ಅಣ್ಣನನ್ ಅಯ್ಯನಂತೆ, ಸೀತೆಯಂ ಮಾತೆಯಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ನಿಚ್ಚಂ ಸೇವಿಸುತಿರ್ಪಂ. ಸೀತೆಯುಂ ಪತಿಯೇ ಗತಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಆವಗಂ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪಳ್. ರಾಘವನ್ ಓರೊರ್ಮೆ ಮಡದಿಗೆ ವನದಿರವಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ. ಕಣ್ಣಿದಿರೋಳ್ ಬರ್ಪ ಬಗೆವಗೆಯ ಮಿಗಂಗಳಂ ಬಣ್ಣಿಪಂ; ಪಲವಣ್ಣದ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ತೋರಿಪಂ; ಪೂವಳ್ಳಿಗಳ ಪೆಸರನೊರೆವಂ. ಸೀತೆ ಪತಿ ಬೇಂಟೆಯಾಡಿ ಬರೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಿಲ್ಲಂ ಕೊಂಡಿಟ್ಟು, ಆಸನಮನಿತ್ತು ಉಪಚರಿಸುವಳ್. ಮೇಣ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪಣ್ಗಳಂ ಪಿರಿತಂದು ಇವರ್ಗೆಮರ್ಪಿಸಿ, ತಾನಿರುಳೊಳವರ್ಗೆ ಕಾವಲಾಗಿರ್ಪಂ"

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಜೋಡಣೆ ರಮ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕೆ?

ಕವಿಯ ಎರಡನೆಯ ಕಾವ್ಯವಾದ 'ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ'ದ ಕಥಾವಸ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಉದಾತ್ತವಾದುದು; ಕಾವ್ಯಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಭಾವಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳು ವನವಾಸದ ಕಡುಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ತಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿಗೆ—ಹುಟ್ಟಿದೂರಿಗೆ— ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಆನಂದ ಅವರಿಗೇ ವೇದ್ಯ. ಅವರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವವರ ಸುಖ ಬರುತ್ತಿರುವವರ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದುದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅಣ್ಣನ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಬೆಂದು ಬೆಂಗಾಡಾದ ಭರತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಅಂಕುರಿಸಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಾಗಿತ್ತು. ಇಂದು ಅಣ್ಣ ಬಂದರೆ, ಆ ಸಂತೋಷದ ಸೋನೆಯಿಂದ ಆತನ ಹೃದಯ ತಣ್ಣಗಾಗಬೇಕು. ಇನ್ನು, ಮಗನನ್ನು ಕಣ್ಣಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಗೆ ಆತನನ್ನು ಕಾಣಲು ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಾತರಿಸುತ್ತಾ ಇವೆ; ಮನಸ್ಸು ಹಾತುವರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಅಣ್ಣ ಬರುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಭರತನಿಗಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ—

ಅಟವಿಯಿಂ ಪೊರಟಿಹರೆ? ಬಹರೆ? ದಾರಿಯೊಳೇಂ ಪೊ।
ರಟುದಿಲ್ಲವೆ? ರಾಮನೊಳ್ಳಿತಾಗಿಹನೆ? ಪ ।
ರ್ಯಟನದಿಂ ಬಾಡಿಹರೆ? ಬರುತುಮಿರ್ಪರೆ? ಬಹರೆ? ಬಂದರೇ?
ಪೇಳೆಂದನು. . . .

ಇನ್ನು, ತಾಯಿ-ಮಕ್ಕಳಿಗಾದ ಆನಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದುದು. ಸಾಗರವನ್ನೂ ಗಗನವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ

ಬೇರೊಂದು ಸಾಮ್ಯ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮ-ಕೌಸಲ್ಯೆಯರ ಸಮಾಗಮಸೌಖ್ಯ ಉಪಮಾತೀತವಾದುದು. ಅವರ "ಅನ್ಯೋನ್ಯದರ್ಶನಸುಖಂ, ದಾಶರಥಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯರದರ್ಶನದ ಸುಖದಂತೆವೋಲ್" ಆದುದು. ಹಿಂದಿರುಗಿದ ರಾಮನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಆದರಿಸಿದರು. ಮರುದಿನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ದಿನ ಜಗತ್ತೇ ಸಂತೋಷ ಸಮುದ್ರವಾಗಿದೆ. ಆ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕೂಗುವ ಕಾಗೆ ಕೂಡ ರಾಮಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿದೆಯಂತೆ! ಕಾಗೆಯ 'ಕಾ–ಕಾ' ಕಠಿಣ ಧ್ವನಿಗೆ ಕವಿ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಿ—

ಪಗೆಯುವಂ ದ್ರೋಹಚಿಂತಕನೆಂದೆಣಿಸದೆ ಮರೆ ।
ಪೊಗಲೆನ್ನ ನಿರದೆ ಕಾದವನೆಂದು ರಾಮನಂ ।
ಪೊಗಳಿ ಕಾಕಾಯೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಪುದೆನಲ್ ಕಾಗೆ ಕೂಗಿದುದಾಗಳೆ

ಈ ಬಗೆಯಾದ ಚಮತ್ಕಾರ-ಕೈಚಳಕ-ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಮುದ್ರಘೋಷ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ನೀರೇ ಹಲವು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಹಲವಾರು ಜನಗಳಿಗೆ ಆದರಣೀಯವಾಗಬಲ್ಲದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ—

ಸುರರಿಗಮೃತಂ ಬೇಕೆ? ಮನಮುಂಟೆ ಕಾಲಕಂ ।
ಧರೆಗೆ ವಿಷದೊಳ್? ಬಾಲಚಂದ್ರಂಗೆ ಪಯಮಿಹುದೆ? ।
ಶರಮುಂಟೆ ವೀರರ್ಗೆ? ಕೀಲಾಲಮಸುರರ್ಗೆ ದೊರೆತುದೇ?
ಲಾವಣ್ಯಮುಂ ।
ಸ್ಮರನಿಚ್ಚಿಪನೆ? ಕುಶಮುನರಸುವರೆ ಯಮಿಗಳ್? ಘು ।
ನ ರಸಮುಂ ಕೊಂಡರೆ ರಸಜ್ಞರ್? ಉಂಟೆನ್ನುಮಾ ।
ದರದೆ ತಾನೀವೆನೆಂದೊರೆವಂತೆ ಮೊರೆವಂ ತೆರತೆರದಿಂದಬ್ಧಿರಾಜಂ ।

ಹೀಗೆಯೇ ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆಯ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳು ಕವಿಯ ಸರಸತೆಯನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಹೊರದೋರುತ್ತವೆ. ಈ ಚಾತುರ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನುಪ್ರಾಸ, ಯಮಕ, ವಿರೋಧಾಭಾಸಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಲುಸಾಗಿಯೇ ಇವೆ.

ತಪ್ಪಲೊಳ್ ಕಲ್ಲರಳೆ, ಗಿರಿಯುರುಳೆ, ತಿರೆಪೊರಳೆ
ತೆಪ್ಪಬಾನೊಳ್ ಪಾರೆ ಕಡಲಾರೆ ನಿಲಲಾರೆ
ಬಪ್ಪನೀ ಪೊಳ್ತಿಗೆಲೆ ಭರತ ನೆಲೆಯರಿತು ಸಲೆ ಸಂತಸದೆ ಪೋಪುದೆಂದು ॥

ಇತ್ಯಾದಿ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಗಿಂತಲೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಹೆಚ್ಚು. ಕವಿಯ ಕಾಲದ ಜನರು ಆದರಿಸುತಿದ್ದುದಾದರೂ ಅದನ್ನೇ. ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಜನಮನೋರಂಜನೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? "ಪೊಸಬಾಸಿಗಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಮೇನೊ, ಮುಡಿವ ಭೋಗಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬಾಡಿಪೋಗದೆ?" ಆದುದರಿಂದ ಜನರ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನಾದರ ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ; ಅನುಚಿತ. ಕವಿಯು ಜನಮೆಚ್ಚಿಗೆಗಾಗಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡಿರುವನಾದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆತನ ಕವಿಹೃದಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಪದ್ಯಗಳು ಅರಳಿವೆ. ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿರುವ ಸೀತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಭರತನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ—

ತಂಬೆಲರ್ ಸೋಂಕೆ ಬಳ್ಕುವ ಲತಾಂಗಮುದಿರಿಸಿ।
ಲಂ ಬೇರೆ ತಡೆದುದುಂಟೆ? ಬಗ್ಗದೊವಲಂ ಕಂಡೊ।
ಡಂ ಬೆರ್ಚುವೆರೆಳೆಗಣ್ ಪರಿವ ಪೆರ್ಬುಲಿನೋಟಮಂ ಸಹಿಸಲುಂಟೆ?
ವನದಿ ॥

ತುಂಬಿಯುಲಿಗಳ್ಕ್ಕವತಸೀಕುಸುಮಕರ್ಣಮೆಂ ।
ತಿಂಬಕ್ಕು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಗೆ? ಬಿಡುಗಲ್ಸೈಲದೊ ।
ಳುಂ ಬಾಡುತಿರ್ಪ ತಳಿರಡಿ ನಡೆಯೆ ಕಾಪಥದೊಳೆಂತಪ್ಪುದವಸಿಸುತೆಗೆ ?

ಇಲ್ಲಿನ ಲತಾಂಗ, ಎರಳೆಗಣ್, ಅತಸೀ ಕುಸುಮಕರ್ಣ, ತಳಿರಡಿ—ಈ ಉಪಮೆಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾದುವು.

ಸಿಂಹಾವಲೋಕನಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ರನ್ನ ಮಹಾಕವಿ ತನ್ನ ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಾರತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದನಂತೆ. ನಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿಯೂ ಅಂತಹುದೇ ಒಂದು ಕೆಲಸ ನಡಸಿದ್ದಾನೆ. ದುರ್ಯೋಧನನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಶವಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೂ ಹಿಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾ ತಾವು ತಂಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೀತೆಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಹಳೆಯ ಕಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸುಂದರವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶ ಸೃಷ್ಟಿ ಕವಿಯ ಸ್ವಂತ ಕಲ್ಪನೆ. ಆತನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಇದೊಂದು ಹಿರಿಯ ಸಾಕ್ಷಿ. ಕವಿಯ ಕಲಾಕೌಶಲ ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

---

೩. ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ

ಕವಿಯ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ' ಕಡೆಯದಾದರೂ ಅಗ್ರಗಣ್ಯವಾದುದು. ಆತನ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಣತವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಎಂದೆಂದೂ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರದ ನವೀನತೆ ಈತನ ಕಥಾನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದೇ ಒಂದು

ಕಾದಂಬರಿಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸುವ ಸುಂದರ ಶೈಲಿಯಿಂದ. "ಓವೋ! ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ! ನಿಸ್ತೇಜಂ ಗಡ! ಜಡಂ ಗಡ! ಒಡಲೊಳ್ ಗುಡುಗುಟ್ಟುಗುಂ ಗಡ!" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಸಾಗರದ ವರ್ಣನೆ, ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪದ ವರ್ಣನೆ, ಮೇರು ಪರ್ವತದ ವರ್ಣನೆ—ಇತ್ಯಾದಿ ವರ್ಣನೆಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ತಲೆ ಚಿಟ್ಟು ಹಿಡಿದ ಜನ, ಇದೇನೋ ನವೀನತೆಯೆಂದು ಇತ್ತ ಹೊರಳುವುದು ಸಹಜ. ಹೀಗೆ ಜನರನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು, ಅವರಿಗೆ ವರ್ಷಾಕಾಲದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ರಮ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಥೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರು ವುದೂ ಕವಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೂ ಊರಿನ ಮಧ್ಯ ದಲ್ಲಿ. ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ವರ್ಷಾಕಾಲದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವ ಸೋಗೆನವಿಲು, ಚಾದಗೆ, ಕೋಗಿಲೆ, ತಾಮ್ರ ತುಂಡಾದಿ ಹಕ್ಕಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ತರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಕಥೆ ಹೇಳಲು ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವರ್ಷಾಕಾಲದ ವರ್ಣನೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ: ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಜಿನುಗಿನಿಂದ ಬೇಸರಗೊಂಡ ಮನೋರಮೆ ತನ್ನ ಮನದನ್ನನಾದ ಮುದ್ದಣನನ್ನು ಕಥೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು. ಔಚಿತ್ಯ ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ವರ್ಣನೆ ರಮ್ಯವಾಗಿದೆ; ಚಮತ್ಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ; ನವೀನ ವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕಥೆಗೆ ಮೂಲ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯ ಣದ ಉತ್ತರಕಾಂಡ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ

ಕಥೆಗಿಂತ ಎಲ್ಲವಿಧದಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕಥಾಸರಣಿ ಹೀಗಿದೆ:—

ರಾವಣನ ತೊಡೆಸೋಂಕಿನಿಂದ ಕಲಂಕಿತಳಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾಮನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದುದು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವರಿಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಡವಳಿಕೆಯೇ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಬಹುದು, ರಾಮಸೀತೆಯರ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ— ಎಂಬ ಭಯವನ್ನು ಬಿತ್ತುತ್ತಾ ಹೊರಟರು ಅವರು, ತಮ್ಮ ಗೊಣಗುವಿಕೆಯಿಂದ. ಇದನ್ನು ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ಅರಿತ ಆದರ್ಶರಾಜನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ಬಹು ದುಃಖಿತನಾದ. ಜನರಿಗೆ ತನ್ನ ನಡವಳಿಕೆ ಕೆಟ್ಟದೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗುವುದು ಆತನಿಗೆ ಸಹನೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸುಖವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು. ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕರೆದು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ. ದುಃಖಭಾರದಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಹೃದಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ ಅಣ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸಿದ. ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು, ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿಗೆಗೆ ನಿವೇದಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಗೆ ಅಪಾರ ದುಃಖವುಂಟಾದರೂ ಸ್ಥಿರಳಾಗಿ, ರಾಮನಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರಿ, ಮೈದುನನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ಕೆಲವು ಋಷಿಕುಮಾರರು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಪೂರ್ಣಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಋಷಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಆತನು ಆಕೆಯನ್ನು ಋಷಿಪತ್ನಿಯರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಕಾಲದ

ಮೇಲೆ ಆಕೆ ಲವ-ಕುಶರನ್ನು ಪ್ರಸವಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳು ಉರುಳಿ, ಸೀತೆಯ ಮಕ್ಕಳು ತಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಗುರುವಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ದಿವ್ಯಕಂಠದಿಂದ ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗವನ್ನು ನಡೆಸಲು, ಆಹ್ವಾನಿತನಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಋಷಿ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾಗದ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ದಿವ್ಯವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಲವ-ಕುಶರು ಕೊಳಲಿನ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಿಳನಮಾಡಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಕೃತ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸುಕುಮಾರರು ಸೀತಾಕುಮಾರರೆಂದು ರಾಮನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಲು, ಆತನು ವಾಲ್ಮೀಕಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆಸುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆ ಪೂತೆಯೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಎಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಕೇಳದೆ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ನೆರೆದಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳ ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ತಾನು ನಿಸ್ಪೃಹಳೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳುಹಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಮಚಂದ್ರನು ಹಟ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ದಿವ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಸೀತೆಯು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಜಲಿಬದ್ಧಳಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ—

ಯಥಾಹಂ ರಾಘವಾದನ್ಯಂ ಮನಸಾಪಿ ನಚಿಂತಯೇ।
ತಥಾ ಮೇ ಮಾಧವೀ ದೇವೀ ವಿವರಂ ದಾತುಮರ್ಹತಿ ॥
ಮನಸಾ ಕರ್ಮಣಾ ವಾಚಾ ಯಥಾ ರಾಮಂ ಸಮರ್ಚಯೇ।
ತಥಾ ಮೇ ಮಾಧವೀ ದೇವೀ ವಿವರಂ ದಾತುಮರ್ಹತಿ ॥

ಯದ್ಯೈತತ್ ಸತ್ಯಮುಕ್ತಂ ಮೇ ವೇದ್ಮೀ ರಾಮಾತ್ ಪರಂ ನ ಚ ।
ತಥಾ ಮೇ ಮಾಧವೀ ದೇವೀ ವಿವರಂ ದಾತುಮರ್ಹತಿ ॥

ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮುಗಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಭೂಮಿಯು ಬಿರಿದು ದಿವ್ಯ ಸಿಹ್ಮಾಸನವೊಂದು ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರ ಮೇಲೆ ಭೂದೇವಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ನಾಲ್ವರು ನಾಗ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭೂಮಾತೆ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಸೀತೆಯ ರಸಾತಲಗಮನದಿಂದ ದುಃಖಾಂಧನಾದ ರಾಮನು ಗಟ್ಟಿಗೆ ರೋದಿಸುತ್ತಾನೆ; ತನ್ನ ಮಡದಿಯನ್ನು ಪುನಃ ತನಗೆ ನೀಡುವಂತೆ ಅತ್ತೆಯಾದ ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಬೇಡಿ ಕಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹಳಿದುಕೊಂಡು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೆ; ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಮಾಡುವುದಾಗಿ ಕೂಗಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ರಾಮನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನಿತ್ತು ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಆಕೆಯ ದರ್ಶನವಾಗುವುದೆಂದು ಸಮಾಧಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕಥೆ ಈ ಸುಂದರ ಕಥಾನಕವಲ್ಲ; ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕಥೆ. ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಪುರಾಣಕಾರರು ಕುಲಗೆಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುಜನರ ಮನಃಕಷಾಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಮಡದಿಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ರಾಮನಿಗಿಂತ ಕೀಳು ಅಗಸನೊಬ್ಬನು ಆಡಿದ ಕುಹಕದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಅಡವಿಗಟ್ಟಿದ ರಾಮ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನಾಗಿ, ಆದರ್ಶಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ತೋರಿದ.

ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ವಾಚೋವಿಧೇಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಲವ-ಕುಶರು ಪುರಾಣಕಾರರ ಚಾಪಲ್ಯದಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯರಾದ ಯುದ್ಧ ವಿದ್ಯಾಚತುರರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. 'ಪುತ್ರಾದಿಚ್ಛೇತ್ ಪರಾಜಯಂ' ಭಾಗ್ಯ ರಾಮನಿಗೆ ಒದಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ನಿಶಿತ ಶರಗಳ ರುಚಿಯುಂಡಮೇಲೆಯೇ ರಾಮನಿಗೆ ಅವರ ಪರಿಚಯವಾಗುವುದು.

ಮುದ್ದಣ ಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಿಂದಲೇ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವನಾದರೂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಜೈಮಿನಿಭಾರತವನ್ನು ಆದರ್ಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿರುವ ಹಲವು ಯುದ್ಧಗಳ ವರ್ಣನೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಲವಕುಶರು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರೊಡನೆ ಹೋರಾಡುವ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮೂರ್ತಿ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಕೀರ್ತಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಲವಕುಶರು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಬಡಿದುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಸನ್ನಿವೇಶ ರೋಮಾಂಚಕಾರಕವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಯುದ್ಧದ ಕಾಪಿಗಿಂತಲೂ, ಆ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳ ಸುಳಿದಾಟ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿದೆ. ಸನ್ನಿವೇಶ ಅಸಹಜವಾದರೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಆ ಮಕ್ಕಳ ಮುಗ್ಧತನದ ಮಾತುಗಳೂ, ಅವರ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ ವೀರವಾಣಿಯೂ, ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಶೌರ್ಯವೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಥಾಚಮತ್ಕಾರವೂ ಮಾತಿನ ಮೆರುಗೂ ಮುದ್ದಣನ ಸ್ವಂತಸೃಷ್ಟಿ. ಆತನು ಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಹ್ರಸ್ವ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಹಲವನ್ನು ಲೋಪಮಾಡಿದ್ದಾನೆ;

ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಇರುವ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಕಥೆಯ ಓರೆಕೋರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ, ಹೊಸ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿದು ರಂಗುರಂಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಗಲುವ ಸನ್ನಿವೇಶವೂ, ಆಕೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಋಷಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವ ಭಾಗವೂ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿವೆ; ರಸವತ್ತಾಗಿವೆ. ತಾನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದುದರಿಂದ ಜನರು ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡಿರುವರೆಂದು ಕೇಳಿ ರಾಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕರಸಿ ಸೀತೆ ಶುದ್ಧಳೆಂಬುದನ್ನು ತಾನು ಅರಿತಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಲೋಕಾಪವಾದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಋಷಿಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬರುವಂತೆಯೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಕಟ್ಟಡವಿಯಲ್ಲಲ್ಲ). ಆದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಾನೇ ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಮದವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಅಪತ್ಯಲಾಭವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲು ಆಸನ್ನಳಾಗಿರುವ ಆಕೆಗೆ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವೆನೆಂದು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಅದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃತಕ ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಭಾಗ ಮೊಟುಕಾಗಿದೆ; ಮೊನಚಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಶ್ಮಶಾನಮೌನವೊಂದು ಮೇಲೆದ್ದು ನಿಂತಿರುವ ಭಾವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಚೊಕ್ಕಬಂಗಾರದಂತಹ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಎಂತಹ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯಾಭರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು ! ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಬಲ್ಲ ಕಲಾ

ನೈಪುಣ್ಯವೊಂದು ದೈವದತ್ತವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲ! ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗ ಬಹು ನೀರಸವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳು ನಿರ್ಜೀವವಾದ ಯಂತ್ರದಂತೆ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅಗಸ ಹೇಳಿದ— 'ಬಿಟ್ಟ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾನೇನು ರಾಮನಲ್ಲ' ಎಂದು. ಆ ಕೀಲನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ರಾಮನ ಬೊಂಬೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ 'ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿಸು' ಎಂದಿತು. ಸೀತೆ ರಾಮಯಂತ್ರದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಆಕೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸಿ ಬಂದ.

ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಿದಿರಿನಂತೆ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ನೂರಾರು ಉಪಕಥೆಗಳು ಮುಖ್ಯಕಥೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕಿಬಿಟ್ಟವೆ. ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಮುಖ್ಯಕಥೆಗೂ ಉಪಕಥೆಗಳಿಗೂ ಯಾವ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕುದುರೆ ದೇಶದೇಶದ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಆರಣ್ಯಕಮುನಿಯ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಶತ್ರುಘ್ನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಮ ಯಾರದೆಂದು ಕೇಳಿದ. ಆರಣ್ಯಕ ಮುನಿಯದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆತನ ಕಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಆ ಕಥೆ ಗೋಮಹಾತ್ಮೆಗೆ ತಿರುಗಿತು. ಗೋಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದುದಾದ ಮೇಲೆ ಗೋಮಹತ್ತಿನಿಂದ ಉದ್ಧಾರವಾದವರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರಾಗುತ್ತದೆಯೇ? ಜನಕಮಹಾರಾಜ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಅಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಕಥೆ ಬರಬೇಕು. 'ನರಕ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಮೇಲೆ ನರಕದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ, ಯಾವ ಯಾವ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಶಿಕ್ಷೆ–ಇತ್ಯಾದಿಗಳ

ವಿವೇಚನೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾತನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೇನು? ಈ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಸರಿದೋರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕಳೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ, ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಂದರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿಸಿದ. ಆರಣ್ಯಕ ಮುನಿಯು ತಪಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಈ ನರಲೋಕದ ತವಸಿಯಂ ಕಂಡು ಪಗೆಗೊಂಡ ನಾಕಲೋಕದ ದೇವರ್ಕಳ ಗೆಯ್ಮೆಯನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ. ಸೋರ್ಮುಡಿಯ ಸೊರ್ಕಿನ ಮಂಜುಘೋಷೆ, ಕೊಂಕುಗೊರಳ ಬಿಂಕದ ರಂಭೆ, ಬಡನಡುವಿವ ಮೇನಕೆ, ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ಕಕ್ಕಸಮೊಲೆಯ ತಿಲೋತ್ತಮೆ, ಕುಡುನೋಟದ ಕುಡುಪುರ್ವಿನೂರ್ವಶಿ — ಇವರು ಆರಣ್ಯಕಮುನಿಯ ತಪೋಭಂಗಮಾಡಲೆಂದು ಬಂದು, ಆತನೆದುರು ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮುಗಳನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾ ರಸಿಕರಸಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಆತನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯಲೆತ್ನಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.

"ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ." ಅದರಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಪಾತ್ರಗಳು ಕವಿಯ ಅನುಭವದ ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಭೆಯ ಉಜ್ಜ್ವಿಕೆಯಿಂದ ಉಜ್ವಲಗೊಂಡವು; ಊಹೆ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಗಳ ಬಣ್ಣವನ್ನುಂಡು ಬಳೆದವುಗಳು. ಸೀತೆ ಆಡವಿಗೆ ಹೋದುದು ಪೂರ್ಣಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ. ಆದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಹಲವು ವರ್ಷಗಳು ಆಕೆಯು ಪುತ್ರವಿಹೀನಳಾಗಿದ್ದಳು. ಆಗ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜವಾದ ಪುತ್ರದೋಹಳ ಚಿಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಹುಟ್ಟಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ? ಪುರಾಣಕರ್ತರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೇವಾಂಶರಾದ ರಾಮಸೀತೆಯರಲ್ಲಿ ಮಾನವಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದು ಅಪಚಾರವೆಂದು ಕಂಡಿತೋ ಏನೊ! ಅವರು ಆ

ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕವಿ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ರಸಮಯವಾಗಿದೆ.

ಸೀತೆ ಒಂದುದಿನ ತನ್ನ ನಲ್ಗೆಳತಿ ಚಂದ್ರಮತಿಯೊಡನೆ ಮೊಗಸಾಲೆಯ ತೂಗು ಮಂಚದಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಲ್ಲಾಪ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ಗುಬ್ಬಿ ತನ್ನ ಮರಿಗೆ ಗುಟುಕೀಯುತ್ತಾ ಲಲ್ಲೆಗೈವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ. ಬಹುಕಾಲವಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಾಗದೆ ಇದ್ದ ಸೀತೆಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಸಖಿಯನ್ನು ಕುರಿತು "ಮಿತ್ರೆ! ನೋಡೆ! ನೋಡೆ! ನೀಡುಂ ನೀಡದ ಪಕ್ಕಿಯುಮೆನ್ನಂ ಬಂಜೆಯೆನುತೆ ಏಡಿಪಂತಿರೆ ಎನ್ನಿದಿರೊಳ್ ಪಿಳ್ಳೆಯಂ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ಗುಂ. ಇಂತಿರ್ಪಿನಂ ಇನ್ನೊಲ್ಲೆನೀ ಎಡೆಯಂ. ಎತ್ತಾನುಂ ಪೆರತೊಂದೆಡೆಗೆ ಪೋಪಂ. ಅಲಸುವೆನೀ ನೋಟಕ್ಕೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಮಕ್ಕಳಿಂದಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ— "ಅಬ್ಬೆ! ಪಿಡಿ, ನಡದಪೆನ್ ಎನುತುಂ ಎರಳ್ಮೂರಡಿಯಿಡುತೆ ಪೊಂಗಿ, ತಾಯ ನಿಡುದೋಳಂ ತಾಂಗಿ, ಮೆಲ್ಲನೊತ್ತಿ ನೊಳಂಕಮನೇರಿ, ನುಣ್ಗಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿದಲುಗಿಸಿ, ಈಗಳ್ ನಡೆಗಲ್ತೆನೆನುತೆ ಕೇಳಿಪ ಕಂದನೆಂದಿಂಗೆ ಪುಟ್ಟುವನೋ! ಆಡುತಾಡುತೆ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ ನಗುತೆ, ಪರಿದು, ತಾಯ್ತುಂದೆವಿರ್ ಮುಂತಿರೆ, ಬೆನ್ನನೆ ಸಾರ್ದಯ್ಯನ ಕಣ್ಗಳಂ ಕಿರಿಗೆಯ್ಗಳಿಂ ಮುಚ್ಚುತಾನಾರೆಂದು ಕೇಳ್ವ, ಮಾತೆಯ ಮೇಲುದುರ ಸೆರಂಗಿನೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಬಯ್ತು, ಆಂ ಗುಮ್ಮಂ ನುಂಗುವೆನ್. ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತನಿವಣ್ಣನೀಯಿಂ ಎನಗೆ ಎನುತಂ ಕಾಡುವ; ಪೆರತೊರ್ಮೆ ತಂದೆಯ ಪಿಂಪೆಸೆಯೊಳ್ ಅಡಂಗಿ, ತಾನೆಲ್ಲಿರ್ಪೆನೆನುತಬ್ಬೆಯಂ ಕೇಳ್ವ;

ಮತ್ತಮದೊರ್ವರ್ ಕೈಪಿಡಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ಮುದ್ದು ಮೊಗಮಂ ಪಡಿಗೂಸುಗೆತ್ತು ತಂದೀವುದೆಂದು ಚಲದಿಂ ಮರುಗುವ; ಮಗುಳೊರ್ವರ್ ತಾಯ್ ಪೊಯ್ದುಳೆಂದು ತಾತಂಗೆ ತೋರಿಪ; ತಾತನಬ್ಬರಿಸೆ ತಾಯೊಳ್ ದೂರುವ; ನಿರ್ನೆರಂ ಜರಚುವ, ಜರುಚಾಡಿ ಬಳಲ್ವ, ಬಳಲ್ದು ಮರುಗುವ, ಮರುಗಿ ಪರಿತಂದು ಅಬ್ಬೆಯ ಕಾಲಂ ಬಿಗಿವಿಡಿವ, ಬಿಗಿವಿಡಿದು ಬೆಣ್ಣೆಯನೀವುದೆಂದು ಮುಂಜೆರಗಂ ಸೆಳೆವ, ಇಂತು ತನುಮನ ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ವ ದಿವ್ಯಸುಂದರವಿಗ್ರಹಂ ಕುಮಾರನೆನಗಪ್ಪನೆಂದಿಗೊ ಸಖಿ!"

ಈ ಪುತ್ರರ ಹಂಬಲ ಸೀತೆಯದಾಗಿರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಕವಿಯ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದ ಮತ್ತಾರದಾದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಹೃದಯ ಸಂವೇದಿಯಾದ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಮನೋರಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಪುತ್ರದೋಹಳವಿರಬಹುದೆ ಇದು ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪಾತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿದೆ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆತನು ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಾಕೃತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಾದರೂ ಆತನ ಹೃದಯಸಂಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಚನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಾ ಎಂಬ ಅಣ್ಣನಾಣತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ, ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—"ಜೀಯ! ಅಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀರಿ ನಡೆಯೆ ಕುಂಭೀಪಾಕಂ; ನಿರ್ದುಷ್ಟೆಯಾದೀ ಅತ್ತಿಗೆಯಂ ಅರಿದುಂ ನಟ್ಟಡವಿಗುಯ್ದು ಬಿಡೆ ರೌರವಂ. ಎನ್ನೊಡೆಯ! ಆದರೊಳಂ ತುಂಬಿದ ಬಸಿರಿಯಲ್ತೆ! ಎಂತಯ್

ಕೊಂಡೊಯ್ದು, ಪಾಪಿ ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವಂತಿರೆ, ನಿರ್ಘೃಣನಾಂ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ?" ರಾಮ ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ—"ಬಾಲ! ಇಂತು ಸಿರಲಾಗದಯ್. ವೀಸಂ ದೋಸಮಿಲ್ಲಂ. ಮಾರ್ನುಡಿಯದಿರ್, ಪೋ ಪೋ" ಎಂದುಸಿರ್ದಂ. ಕಸವಿಸಿಗೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮಣ—"ಎಲೆ ಅಣ್ಣ! ಇದೆಕೊಳ್ ಚಂಡಾಲಂ ಸಿದ್ಧಮಿರ್ಪೆಂ. ಅಡಿಯಾಣೆ! ಆಣೆಯೆಂತಂತು ನಡೆವೆಂ. ಮುನ್ನಂ ಭಾರ್ಗವಂ ತಂದೆಯ ನನ್ನಿಗೆ ಮಾತೆ ರೇಣುಕೆಯಂ ಕೊಲ್ಲನೆ! ಅಂತಿರಲ್ ನೀನಯ್ಯಂಗೆ ಪಡಿಯಾಗಿರೆ ಮಾತೆ ಸೀತೆಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೊ ಮೇಣ್ ಕಾಡೊಳ್ ಸಿಂಗದಿಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಬಿಸುಳ್ವೆನೊ ಪೇಳ" ಎಂದುಹೇಳಿ ಕಠಿಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ, ಆತನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತುಗಳು ಅಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ರಜಕನ ಪರುಷೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತನಗೆ ತಾನೇ ಆತ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಂತೆ! "ಹಾ! ಹಾ! ಪೊಂಜುರಿಗೆಯೆಂದೇ ಎರ್ದೆಗೊತ್ತಿದೆಂ. ಇಂತು ಕರುಳಂ ಕೊರೆಗುಮೆಂದರಿತೆನಿಲ್ಲಕ್ಕಟಾ! ಪಾವನೆಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪುಗೊಂಡೆನದರಿನೀ ವಿಲಗಮೊಂದಕ್ಕೆ ತಲೆಮುಟ್ಟೆಂ. ಆಃ! ರಜಕನೆನ್ನನೇಳಿಸಿದನಿಲ್ಲಂ; ಆದಂ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಂ. ಸಾಜಂ, ಆಗಳ್ ರಕ್ಕಸನ ಬಂದಿಯೊಳ್ ಬಾಳ್ದಳಂ ಮಗುಳ್ದು ಮಾನಾಳ್ವೊಡಕ್ಕುಮೆ? . . . . ಇನ್ನೇವೆಂ? ಕೆಯ್ವೊಲನೊಳ್ ಬೆಳೆದ ಕುರುಂಬುಲ್ಲಂ ಕಿಳ್ತು ಬಿಸುಡುವಂತಿರೆ ಸೀತೆಯಂ ಬಿಡುವೆಂ" ಹೀಗೆಂದು ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ರಾಮ

ತಮ್ಮಂದಿರ ಮುಂದೆಯೂ ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಉಗ್ಘಡಿಸುವನು. "ನಿರ್ಮೋಕ ನಿರ್ಮುಕ್ತ ನಿರ್ಮಲನಪ್ಪ ಫಣಿಯೆಂತಂತೀ ಸೀತೆಯಂ ತೊರೆದೇ ಸೊಗಂಬಾಳ್ವೆನ್ ಇದು ಸಿದ್ಧಂ" ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕಂಡು ನಮಗೆ ರಾಮನ ಮೇಲಿನ ಗೌರವ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕವಿ ಮೂಲವನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ತನ್ನ ಕೈವಾಡವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ತೋರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ? ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೀತೆಗಾಗಿರುವ ಅನ್ಯಾಯ ಅರಿವಾಗದೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವತಂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಹೊರಟಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪಾತ್ರವೇ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವುದು. ಆತನ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ನಾವು ಆರ್ದ್ರಹೃದಯರಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಬಾಯ್ತುಂಬ ಹೊಗಳಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಹೃದಯಭಾರದಿಂದ ಆತನಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲ. ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೇ ರಥವನ್ನು ತಂದು ಸೀತಾಮಾತೆಯ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೆಣ್ಗೋಲೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ತೇರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಗಾದರೋ, ಆಕೆಯ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಸೀಮೆ ಸಾಲದು. ಋಷಿಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಲೆಂದು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳೊಡನೆ ರಥವೇರುತ್ತಾಳೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಬ್ಬರೂ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಿಲ್ಲ. ಹೋಗಿಬರುವೆನೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಆಕೆಗೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಏಳುವತನಕ ಕಾದಿದ್ದು

ಹೇಳಿಬರುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯೂ ಆಕೆಗಿಲ್ಲ. “ಇರ್ಕೆ ರಾಘವಂ ಪೇಳ್ವಂ; ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತಾಂ ತಮಗೆ ನೆಲೆಗೆಯ್ವರ್” ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಪಾಪ! “ಎಂತುಂ ಕಿರಿದುಂ ದಿನಕ್ಕೆ ಮರಳ್ದು ಬರ್ಪೆವಲ್ತೆ!” ಎಂದು ಆಕೆಯ ಸಮಾಧಾನ. ದುರ್ವಿಧಿ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ವಿಕಟಾಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಕೇಕೇ ಹಾಕುತ್ತಿರುವು ದನ್ನು ಆಕೆಯೇನುಬಲ್ಲಳು? ಆದರೆ ಆ ದುರ್ವಿಧಿಯ ಅರಿವಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ರಥಚೀತ್ಕಾರಧ್ವನಿಯು “ದೇವಿಯರಂ ಬಿಡುವು ದಾಗದು; ಅನ್ನೆಯಮಕ್ಕುಂ” ಎಂದು ಕಿರಿಚುತ್ತಿರುವಂತೆ ಬೋಧೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ರಥವೇಗದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಪತಾಕೆ ‘ರಾಘವನೂಣೆಯುಮಂ ಕಾಣೆ’ನೆಂದು ವಿಮುಖವಾ ಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದ್ವಿಗ್ನಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಯಾ ಣಮಾಡುತ್ತಾ ಗಂಗಾತಡಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಗಂಗೆಯ ಗುಣಸ್ತವನವನ್ನು ಹಾಡಿಕೊಂಡರೆ “ಸೌಮಿತ್ರಿಯೂ ತನ್ನ ಮುತ್ತಮುತ್ತ ಪಿರಿಯರನ್ನುದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗೀರಥಿಯುಂ ಬಲ್ಲಂತೆ ಪೊಗಳ್ದಂ”

ನಾವೆಯಲ್ಲಿ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ಪಾಪನಾಶಿನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರು. ಸೀತಾದೇವಿ ಕೈಲಿದ್ದ ರಾಮಮುದ್ರಿಕೆಗೆ ಮೈದುನನು ತಂದಿತ್ತ ಹೂಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡಿ, ಹಣ್ಣುಗಳ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದಗಳನ್ನು ಮೈದುನನಿಗಿತ್ತು ತಾನೂ ಊಟಮಾಡಿದಳು. ಬಿಸಿಲಿಳಿಯುವವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಬೆಳಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ರಥದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಪ್ರಯಾಣವಾ ಗುತ್ತಿತ್ತು; ಈಗ ಕಾಲ್ನಡೆ. ಋಷಿಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಕಾಣುವ ತವಕ

ದಿಂದ ಸೀತೆಗೆ ನಡೆ ಮುಂಚುತ್ತಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗಾದರೋ ಅಣ್ಣನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅತ್ತಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಆಕೆಯನ್ನು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ದುಗುಡದಿಂದ ನಡೆ ಹಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಸೀತೆ ಮೈದುನನನ್ನು ಕುರಿತು—ಏನು ಕಂದ! ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲ! ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳುಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಾದ ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಗಂಡುಗಲಿಯಾದ ನೀನು ನಡೆಯಲಾರೆಯೆಂದರೆ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಲ್ಲವೆ? ಬಾ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆತನು ಬರುವವರೆಗೆ ಕಾದಿದ್ದು ನಂತರ ಜೊತೆಗೊಂಡು ನಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಮೂಕನಂತೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಆತನನ್ನು ಮಾತಿಗೆಳೆಯಬೇಕೆಂದು—ನೋಡು! ಈ ಅರಣ್ಯ ಎಷ್ಟು ರಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ದಂಡಕಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಲಾರದು ನೋಡು. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಯಿಂದ ಹುಂ! ಉಹುಂ! ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಮಾತು ಹೊರಡವಲ್ಲದು. ಆತ ಬಳಲಿರಬೇಕೆಂದು ಸೀತೆಯೇ ತನ್ನ ನಡಗೆಯ ವೇಗವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದಳು. ಬಹುದೂರ ನಡೆದು ಘೋರಾರಣ್ಯವೊಂದನ್ನು ಹೊಕ್ಕುದಾಯ್ತು.

ಸೀತೆಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಮೂಡಿತು. ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮ ದೊರೆವುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಪ್ರಯಾಣ ಮುಂದುವರಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಕಾನನ ಹೆಚ್ಚು ದಟ್ಟವಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಜನಸಂಚಾರದ ಕುರುಹೇ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣವಲ್ಲದು. ಕ್ರೂರವಾದ ವನ್ಯಮೃಗಗಳು ಹಾಡೇ ಹಗಲೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿವೆ. ನಡೆದ ಆಯಾಸದ ಜೊತೆಗೆ ಕಾಲಿಗೆ ಕಲ್ಮುಳ್ಳುಗಳು ನಟ್ಟು ರಕ್ತ ಸುರಿಯಲಾರಂಭವಾಯಿತು. ಏನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ! ಈ ಕಾರಡವಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ

ದರೂ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮವಿರುವುದುಂಟೆ? ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನೀನು ದಾರಿತಪ್ಪಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ—ಎಂದು ತನ್ನ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೊರದೋರಿದಳು. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಏನುತ್ತರಕೊಡಬಹುದು? ಆಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದು ಹೋಗಿದೆ. "ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗ್ರಭವನ ಕಟ್ಟಾಣತಿ; ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೀತೆಯುತ್ತಮ ಮರುಕಂ. ದೇವಿಗೆ ನೀನಂಜದಿರೆಂಬೊಡುಂಟೆ? ಪುರಕೆ ಮರಲ್ಚುವೆನೆಂಬೊಡುಂಟೆ? ತಾನೆ ಕಾವಲಿರ್ಪೆನೆಂಬೊಡುಂಟೆ? ಆಃ! ತಲೆವೋಕನೊಂದು ಮಾಟಮೆ!" ಗಳಗಳ ಅಳುತ್ತಾ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ 'ದೇವಿಯರೆನ್ನಂ ಕಂದನೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸದಿರಿಂ; ಪಗೆವನೆಂದೇ ಬಗೆಯಿಂ. ಇನ್ನೆವರಮಣ್ಣನಾಣತಿಯಂ ನಿಮ್ಮೊಳೆಂದೆನಿಲ್ಲ. ನಾಡೊಳಾವನೊ ಮಡಿವಳನೋರ್ವನಭದ್ರವಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಚುನ್ನವಾಡಿದಂ ಗಡ! ಅಂತೀ ದೂಸರಿನಗ್ರಭವಂ ನಿಮ್ಮಂ ವಿಪಿನದೊಳಿಳಿಸಿ ಬರ್ಪುದೆಂದೆನ್ನಂ ಪೇಳ್ದಂ. ಇದೆಕೊಳ್ಳಿಂ, ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಧುರಂಧರಂ, ಅಗ್ರಜನ್ಮಾಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ, ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ, ಕೃತಕೃತ್ಯಂ, ನಚ್ಚಿನ ವೈದುನನೆಂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಂ, ಈ ಒಸಗೆಯಂ ಪೇಳಲ್ಕೆಂದು ಬಂದು ಬೆನ್ನಿಕ್ಕಿ ಪೋಳಲ್ಗೆ ಪೋದಪೆಂ" ಎಂದು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ಹೊರಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದ ಹಾರಿಬರುತ್ತಿರುವ ಕೆಂಡದುಂಡೆಗಳು. ತಾನು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ, ಭ್ರಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕೆ ಇದೇ ಪುರಸ್ಕಾರ! ತನ್ನ ಬಾಳು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಹಾಡಾಯಿತು. "ಜಗದೆ ದುಃಖದೊಳೆ ಪಳಂಗಿದರ್ಗೆ

ರ್ವೇಣಿುಂ ಮೇಣುಂ ದುಃಖಮೊದವೆ ಬೀರದ ರೋಸಕ್ಕೆಡೆ ವರ್ಕುಂ. ಇಂತು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪಾಷಾಣ ಕಠಿಣ ಹೃದಯನಾದ ನೈಸೆ! ಎಂತುಂ ಕುರು ಪೋದುದೆ? ಮನದೊಳೆ ಮಮ್ಮಲಂ ಮರುಗಿದಂ, ನೊಂದಂ, ಬೆಂದಂ."

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೀತೆಯ ಸಂಕಟ ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆ ಯಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ರೋದಿಸುವಳು. ರಾಮ ನನ್ನು ನೆನೆದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವಳು. ತನ್ನ ದುಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು ನೆನೆದು "ಕುರುಂಬನ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಕುರಿಯ ಪಿತ್ತಮೆ ಮದ್ದಾಯ್ತು?" ಎಂಬ ಸಾಮತಿಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡಳು. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅತುಳವಾದ ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸ ಮಮತೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಹಲವರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ, ಇವರೆಲ್ಲರಿದ್ದೂ ತನ್ನ ಬಾಳು ಈ ದುರ್ಗತಿಗಿಳಿಯಬೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು. ಅನಂತರ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ "ಪೆಣ್ಣೊಂದು ಬಾಳ್ಕೆ ಬಾಳ್ಕೆಯೆ?" ಎಂದು ಕೊಂಡು "ಇಂತಿದೇಂ ಕಾನನ ರೋದನಮಾಗದೆ? ಬೊಮ್ಮ ನೆನ್ನ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದುದಿಂತುಟೈಸೆ" ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಈಕೆಯ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಏನುತ್ತರ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೂ ತೋಚುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಒಳಗೇ ಕುದಿಯುತ್ತಾ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ನಿಂತಿರುವ ಮೈದುನ ನನ್ನು ಕುರಿತು ಸೀತೆ "ಕಂದಾ! ಏತರ್ಕೆ ನಿಂದಿರ್ಪೈ? ತಪ್ಪಿದನೆಂದು ನಿನ್ನೊಳಗ್ರಜಂ ಕೋಪಿಸನೆ? ಅಣ್ಣನಾಜ್ಞೆ ಸಂದುದಲಾ! ಪೋಪೋಗೈ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ಸೀತೆಯ ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯೂ ಚೂಪಾದ ಬಾಣದಂತೆ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಾಟುವುವು. ತನ್ನನ್ನು

ತಾನೇ ಹಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ "ಅಣ್ಣನಾಣತಿಯೆಂಬೊಂದು ನೇಣ್ ಗೋಣಂ ಬಿಗಿದೀಳ್ದುಂ. ಆಗಳೆ ಬಲ್ಪುಗೆಯೊಳ್ ಬೇಡಿದೆಂ. ದೇವರ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಾರದಾಯ್ತು! ಎನ್ನೊಂದು ಮುನ್ನೊಡಲ ಅಳಿಗೆಯ್ಮೆಯ ಬೆಸುಗೆಯಿನೀಗಳೀ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ಕೈಸೀಡುವೊಡಾದೆಂ. ಅಂತಿರೆ ಗೋರಿಟ್ಟ ಸೈಪಂ ದುರ್ವಿಷಯಂಗಳ್ಗೆ ಸೂರೆಗೊಟ್ಟು ನಿರಯದ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿಗೆಂದು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಪೋಪನಂತೆ ಪಾಳ್ಪೋದ ನಾಡಿಂಗೆ ಮರಲಲ್ಕಿರ್ಪೆಂ." ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಆತನ ಮೂಕರೋದನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅಳಲ ಆಳವನ್ನು ಅರಿತು ಸೀತೆಯೇ ಆತನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. "ಕಯ್ಪಿಡಿದ ನಲ್ಲನೇ ಮುನಿವೆಡೆಯೊಳಾರೇನೆಂಗುಂ? ನಿನ್ನೊಳೇನಪರಾಧಂ? ಪೆಣ್ಣೆನಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದೆನ್ನದೆಯೆ ದೋಷಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರಮಣಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಸಂದೇಶವೊಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹುತ್ತಾಳೆ.—"ನಿನ್ನಂ ನಿನ್ನಣ್ಣಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ, ನಿನ್ನಾಣತಿಗಬಲೆ ಮರುಗಿದಳಿಲ್ಲ, ಮಾನ್ಗುಡಿದಳಿಲ್ಲ, ಮುಸಿಸಾಂತಳಿಲ್ಲ, ಬೆರ್ಚಿದಳಿಲ್ಲ, ಕೊಳ್ಕುದಿಗೊಂಡಳಿಲ್ಲ, ದೂರಿದಳಿಲ್ಲ. ನೀನೆ ಗತಿಯೆಂದು ನಿನ್ನಡಿಯಂ ನೆನೆಯುತೆ ಕಡೆವೊಳ್ತಂ ಪಾರುತಿರ್ಪಳ್. . . ." ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಈ ಮಾತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷೆ ಇನ್ನಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಸೀತೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಹರಸಿ ಕಳುಹುವಳು—"ನಿನಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ! ಮೇಣ್ ಪಯಣಂ ಸೊಗಮಕ್ಕೆ! ಎಮ್ಮೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನಡಿದಾವರೆಯೊಲ್ಮೆಯೊಂದು ವಜ್ರಪಂಜರಮಕ್ಕೆ! ಪೋಗಯ್."

ಆಗ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸೀತಾಮಾತೆಯನ್ನು ಬಲವಂದು, ಕೈ ಮುಗಿದು, ಕಂಡ ಕಂಡ ದೇವರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಬೇಡಿ, 'ನಡೆಯಟ್ಟೆ'ಯಂತೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಇತ್ತ ಸೀತೆ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ, ಸೇರಿದ, ಕುಲಗಳೆರಡನ್ನೂ ನೆನೆದು "ಯಾರೇನು ಮಾಡುವರು, ಯಾರಿಂದಲೇನಹುದು, ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕರ್ಮ ವಿಧಿ ಬೆನ್ನ ಬಿಡದು" ಎಂದು ರೋದಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತನ್ನಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆರುತ್ತಾಳೆ. ಸೀತಾಕುಮಾರರಾದ ಲವಕುಶರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಳೆಗೊಂಡು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮುದ್ದಣನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರಸವತ್ತಾದ ಭಾಗವೆಂದರೆ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂಭಾಷಣೆ. ಹಿರಿಯ ವಿಮರ್ಶಕರೊಬ್ಬರು ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಕಿರುವ ಸುವರ್ಣದ ಚೌಕಟ್ಟೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದಂಪತಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಕವಿಯ ರಸಿಕತೆಗೆ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಮುದ್ದಣನ ಮಾತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮನೋರಮೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿವೆ. ಮುದ್ದಣನು ಬರಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಮನೋರಮೆ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಹೊಸ ನೋಟದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮಾಲೋಚಿಸಬಲ್ಲ ಕವಿಯ ಆಂತರಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ಬಾಹ್ಯಸ್ವರೂಪ. ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಸುಖಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಓದುಗರ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಸದಾ ನಿಂತು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿ

ನಲ್ಲಿ ಏಳಬಹುದಾದ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನೂ, ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಬಯಲಿಗಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ರಸಿಕ ರಸಜ್ಞಳು. ಕವಿಯು ಆವಳಿಗೆ ಕಥೆ ಹೇಳಲೆಂದೇ ವರ್ಷಾಕಾಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಗಂಡನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಆತನ ಹಸಿವು ಬಳಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಸವಿಯಲು ನರುದಂಬುಲವಿತ್ತು, ಸುಖಸಲ್ಲಾಪಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಜಡಿಮಳೆಯಿಂದ ಆಕೆಗೆ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿಹೋಗಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳೆಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅದು ನವರಸಭರಿತವಾಗಿರಬೇಕಂತೆ! ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ ಭಾಗವನ್ನು ಆಗಲೇ ಕೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ಸೀತಾಪಹರಣದ ಕಥೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ 'ಉಹುಃ ಆನೊಲ್ಲೆಂ' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕೇಳಿಲ್ಲ. "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ, ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ, ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದೆಂದು" ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ಮುದ್ದಣ—ಅದಂತಿರ್ಕೆ. ಇಂತಪ್ಪ ನಲ್ಗತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ ಅರಮನೆಯೊಳ್ ರನ್ನಗಡಗಮಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಮೆಚ್ಚನೀವರ್, ನೀನೀವುದೇಂ?

ಮನೋರಮೆ—ಎನ್ನನೆ ನಾನೀವೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಬಲ್ಗಡಸು ಗಾರ್ತಿಯೈಸೆ. ಅರಿಯೆ ಯಾಮುನ್ನಮೆ ನಿನ್ನ ತಾಯ್ತಂದೆವಿರ್ ಎನಗಿತ್ತರೆಂಬುದಂ?

ಮನೋರಮೆ—ಇದೇತರ ನುಡಿ. ಪೋಕೆ. ಆಂ ಪರಾಧೀನೆ ಗಡ! ಪುರಾಣಮನೋದಿದಂ ಬಳಿಯಲ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನೀವುದು? ಅರಮನೆಯವರುಂ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಂಡಲ್ತೆ ಕಚ್ಚಳಿಯನಿತ್ತರ್. ಆನುಂ ಕಥೆಯಂ ಕೇಳ್ದು ಬಲ್ಲಂತೆ ಸನ್ಮಾನಿಸುವೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಒಳ್ಳಿತೊಳ್ಳಿತು. ಕತೆಯನಾಲಿಸಿ ಲಾಲಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕವಿೀಯೆನೆಂದೊಡೆ ಬಿಡೆಂ. ನೋಳ್ಪೆಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಆನುಂ ನೋಳ್ಪೆಂ ಕತೆಯ ಪುರುಳೆಂತಿರ್ಕು ಮೆಂದು.

ಮುದ್ದಣ—ಆದೊಡಾಲಿಸು. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರ ನರೇಂದ್ರ ಮುನೀಂದ್ರ ಫಣೇಂದ್ರ ಮಣಿಮುಕುಟ ತಟಘಟಿತ. . . . .

ಮನೋರಮೆ ಈ 'ಸಕ್ಕದದ ಚಲ್ವ'ನ್ನು ತಡೆಯದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು 'ಅಂಭಃ ಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸಮಕರ ಮಹಾಕೂರ್ಮಕೀರ್ಣೋರ್ಮಿಮಾಲಾ' ವೃತವಾದ, ಗಂಟಲಲ್ಲಿಳಿಯದ ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯವೊಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ! ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕೆ ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ತಡೆದು "ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದ ಬೆಳ್ನುಡಿಯೊಳೆ ಪುರುಳೊಂದೆ ಪೇಳ್ವುದು" ಎಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡಗಳ ಮಿಶ್ರ ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಅತಿಯಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬೆರೆಸುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿರೋಧಭಾವ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜನರಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದು ನಮಗೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆರಸುವುದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿಯೇ "ಮುತ್ತಂ ಮೆಳಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ", "ಬೆರಸಲ್ತಕ್ಕುದೆ ಘೃತಮುಮಂ ತೈಲಮುಮಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಮುದ್ದಣಕವಿ ಸೌವರ್ಣಮಧ್ಯಗಾಮಿ. "ಸಕ್ಕದವೊಂದೆ ರನ್ನವಣಿಯುಂ ಪೊನ್ನಿಂ ಬಿಗಿದಂತೆಸೆಗುಂ. ಆದರಿಂ ಕರ್ಮಣಿ ಸರದೊಳ್ ಚಂಬವಳವುಂ ಕೋದಂತಿರೆ, ರಸಮೊಸರೆ, ಲಕ್ಕಣಂ ಮಿಕ್ಕಿರೆ, ಎಡೆಎಡೆಯೊಳ್ ಸಕ್ಕದದ

ನಲ್ನುಡಿ ಮೆರೆಯೆ. ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದೊಳ್ ಕತೆಯನುಸಿರ್ವೆಂ" ಎಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರು ಕಾವ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ನವದಂಪತಿಗಳ ಚಲ್ಲಾಟ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಸಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಮಡದಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ವಿಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದರೂ ಆತನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ, ಮೋಹನಾಂಗಿ, ಸುಂದರಿ, ಎನ್ನರಸಿ, ಕಾಂತೆ, ಕಮಲನೇತ್ರೆ—ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮೋಹದ ಮಾತುಗಳಿರಲಿ; ನಿಚ್ಚನಿಡು ಗುಂಕುಮದ ಬಿಂಕದ ಮೆಚ್ಚುಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಚೆಗಾರನ ಬೆಚ್ಚ ಪಚ್ಚೆಯ ಕೈಗನ್ನಡಿ, ಮೀಂ ಮಚ್ಚಲಚ್ಚಣದ ಸಿರಿಗೈಯೆ, ಎನ್ನ ನಿಚ್ಚದ ಪೂಜೆಯ ಕಟ್ಟಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಮೆ, ಎನ್ನ ಕೈಮುರ್ಚಿನ ಗೆಡೆಯಾಟದ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ, ಎನ್ನರೆವೊಡಲ ಮುದ್ದುವೊಗದ ಶೃಂಗಾರಿ, ಎನ್ನತ್ತೆಯ ಮಗಳೆ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ, ಕಾಮಮದಾಂಧ ಸಿಂಧುರ ಬಂಧುರಯಾನೆ—ಇತ್ಯಾದಿ ನೂರಾರು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಸಂತೋಷ ಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ, ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಗರತಿ ಹತ್ತುಸಲ ಕ್ಕೊಂದುಸಲ ರಮಣ, ಮೋಹನಾಂಗ—ಎಂಬ ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಆಣ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜತೆ ಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾಳೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆತನ ಬಣ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ "ಬರಿವರಿದೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ, ಕರೆಕರೆದು ಕರಕರಿಸದಿರ್; ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು" ಎಂದು ಪುಸಿಮುನಿಸನ್ನು ತೋರು ವುದೂ ಉಂಟು. ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಒಂದು ಸರಸವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಒಮ್ಮೆ ಕಥೆ

ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು 'ದೇವಿ' ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮುದ್ದಣ.

ಮನೋರಮೆ—ಆವ ದೇವಿ? ಏಂ ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿ?

ಮುದ್ದಣ—ರತಿದೇವಿ.

ಮನೋರಮೆ—ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ನೀಂ ಕಾಮದೇವಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಅಕ್ಕೆ ದೇವಿಯೊಂದು ಹಸಾದಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಎಲೆ ಮದನಮೋಹನರಾಜ! ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ನೀಂ ಪೇಳ್ದ ರತಿಯನೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೊಗಳ್ ನೋಳ್ಪೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಓ ಏತರ ಮಾತೊ ಎನ್ನಳವೆ?

ಮನೋರಮೆ—ಆಃ ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ನೀನೇತರ ಕಾಮದೇವಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ಸಲ್ವೆಂ ಸಲ್ವೆಂ. ಕಾಮದೇವ ನೆಂಬೊಂದು ಬಿರುದಂ ಪಡೆದುಮಾರೆನೆ? ತೆಗಳದಿರ್ ಇರ್ಕೆ. ಇದೆ ಇದೆ ತೊಡಂಗಿದೆಂ. ಅಸಿಯೊಡಲ ಪೂಗಣ್ಣ ಪೆಣ್; ಸಸಿಮೊಗದ ಕಿಸುವಾಯ ಪುಸಿನಡುವಿನರಸಿ; ಮಿಡಿಮೊಲೆಯ ಪಿಡಿನಡೆಯ, ಬಿಡುಜಡೆಯ ನೀರೆ; ಬೆಟ್ಟುದಿ . . . .

ಮನೋರಮೆಗೆ ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥ ಅರ್ಥವಾಯ್ತು. ಅವನನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳಲು ಬಿಡದೆ,

ಮನೋರಮೆ—(ಅರೆ ನೋಟದಿಂ) ಆಃ ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ನೀಂ ಕಲ್ಲಾಯ್ತನಕ್ಕುಂ. ಎಂದುಂ ಕಾಣದರೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ ಪೇಳ್ದ ಪೊಚ್ಚರದ ನಿನ್ನೀ ಬಣ್ಣನೆಯ ನುಡಿಗೇನೆಂಬೆನೊ! ಒಡ ಲಸಿದೇಂ? ಮೊಗದೊಳೇತರ ಸಸಿ? ಕಣ್ಣೊಳೇತರ ಪೂ? ನಡುವಿ ನೊಳೇಂ ಪುಸಿ? ಎಂದು ಬಾಯಂ ಕಿಸಿದಳ್? ಜಡೆಯಂ ಬಿದಿರ್ಚ ಲ್ಕೇಂ ದೆವ್ವಮಾಳ್ದುದೆ? ಪೋ, ನೀಂ ಕಾಮನಲ್ತು, ಭೀಮಂ.

ಎಂದು ಚೀಮಾರಿ ಹಾಕಿದಳು. ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಬೇಳೇ ಕಾಳು ಬೇಯದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಾತಿನ ಓಟವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ, ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಆಕೆಯಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ರತಿಗೆ ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕವಿಗೆ ತಾನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಆಟಕ್ಕೆ ತನಗೇ ನಗು. ಸರಸ್ವತಿಯ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುತ್ತಾನೆ. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ಮನೋರಮೆಯ ಎರಳೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಇದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಕೇಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಳು.

ಮನೋರಮೆ—ನೀಂಗೆಯ್ದು ಸರಸತಿಯ ಪೊಗಳ್ಕೆಯ ತುತ್ತ ತುದಿಯ ಆ! ಆ! ಏಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಅಂತದು ಪಾಡಿನ ಜೋಡಿನ ದಾಟಿಯ್ಯೈಸೆ!

ಮನೋರಮೆಯೇನು ಕೇವಲ ಮೊದ್ದು ಹುಡುಗಿಯೆ? "ಆಯ್ತಾಯ್ತು ಚಲ್ವ. ಏಂ ನಿನ್ನ ಸರಸತಿಯೊಲ್ದಳ್?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಮುದ್ದಣ ಎಷ್ಟೋ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಅವಳನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ರತಿಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಮಾಕಾಳಿಯ ಮೆಯ್ವೊಗರ್ಗೆ........" ಎಂದು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮನೋರಮೆ ಅವನನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ "ನಿನ್ನ ರತಿಯ ಬಣ್ಣಿಪೊಂದು ಸಂಧಿಯೊಳ್ ಮಾಕಾಳಿಯೊಳೇಂ ಕಜ್ಜಂ?'' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ತೋಚದೆ ಎಡರ್ಗೇಡಿ(ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ)ಯನ್ನು ಮರೆತುದರಿಂದ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿನಲ್ಲೇ ವಿಘ್ನ ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಆತನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ, ತಾನು ಮಾಡಲಿರುವ ರತಿಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ವಿಘ್ನಬರದಿದ್ದರೆ "ಆ ಬಣ್ಣ

ನೆಯ ಪೊಗಳ್ಕೆಯ ಪಾಡಿಂಗೊಲ್ವೆನ್ನೀ ಮಡದಿ, ಕೂರ್ಮೆಯಿ ನೆನಗೆ ತಿನವಡಿಸುವಾ ಪಸುಗೆಯ ಚಕ್ಕುಲಿಯುಂ, ಗಾರಿಗೆಯುಂ, ಪುರಿಗಡಲೆಯುಂ, ಅವಲುಂ, ಕರ್ಬುಂ, ತೇಂಗಾಯುಂ ನಿನಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದಲೊಳರ್ಪಿಸುವೆಂ" ಎಂದು ಹರಸಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಟಾಟೋಪವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡು ಮನೋರಮೆಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೀಟಲೆ ಮಾಡಬೇ ಕೆನ್ನಿಸಿತು.

ಮನೋರಮೆ — ನಿನ್ನ ಬೆನಕಂ ಒರ್ಪನೆವಾಯೊಳಿಂ ತುಣ್ಗುಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಏಂ ರಮಣಿ! ದೇವರುಣ್ಬರೆ? ಉಣ್ಬೊಡಂ ತೆಂಬೆನೆ?

ಮನೋರಮೆ—ಮೇಣೊರ್ವನೆ ತಿನಲ್ ಬಗೆವಾ?

ಮುದ್ದಣ—ನೀನೀವುದೇಂ ದಿಟಂ—ತಾನು ಮಾಡಲಿರುವ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶಿ ಎಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೋ ಎಂಬ ಅಳುಕು ಅವನಿಗೆ! ಮನೋರಮೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಅವನ ಸ್ವಭಾವ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಕೊಡುವೆನೆಂದು ನಂಬುಗೆಯೀಯದೆ "ಎತ್ತಾನುಮಿತ್ತೊಡೇಂ ಗೆಯ್ವೆಯ್" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಮುದ್ದಣ—ಇಸ್ಸಿ. ಆನಿತ್ತು ಭಕ್ಷ್ಯಮನೊರ್ವನೆ ನುಂಗ ಲಾಂ ರಾವೆ? ಚಕ್ಕುಲಿಗಾರಿಗೆಗಳ್ ಕಾಮದೇವಂಗೆ; ಅವಲುಂ ಪುರಿಗಡಲೆಯುಂ ಮುದ್ದಣಂಗೆ; ಕಬ್ಬು ಕಬ್ಬಿಗಂಗೆ; ತೇಂಗಾ ಯೆನಗೈಸೆ.

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಾನೇ ತಿನ್ನಲು ಬಗೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು

ಮನೋರಮೆ—ನೀಂ ಜಾಣಂ. ನಿನ್ನ ರತಿದೇವಿಗೇಂ?

ಮುದ್ದಣ—ತಾನೆ ಒಲ್ದಿೀವ ದೇವಿಗಾವುದರೊಳಾಸೆಯೊ!

ಮನೋರಮೆ—ಅಂತಿರೆಯುಂ ಮನೋರಮೆಗೇಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಓವೋ! ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಪೊಂದು ಬೆಸನದೊಳ್ ಮನೋರಮೆಯುಂ ಮರೆದುಳಿದೆಂ. ಅಕ್ಕೆ. ಕಬ್ಬಿನ ಸಿವುರುಂ ಮುಗ್ಗಿದ ಗಾರಿಗೆವುಡಿಯುಂ ಮನೋರಮೆಗಿರ್ಕೆ.

ಮನೋರಮೆ—ನೀಂ ಬಲ್ಲಡಸುಗಾರಂ, ಸಾಜಂ. ಇರ್ಕೆ ನೀಂ ಮನದೊಳೆ ಮಂಡಿಗೆಯನುಂಡಂತಾಯ್ತು. ಈಗಳಿಂ ಕೇಳ್ವೆಂ, ರತಿಯ ಪೊಸಬಣ್ಣನೆಯಂ.

ಮುದ್ದಣ ರತಿವರ್ಣನೆಗೆ ಆರಂಭ ಮಾಡಿದ. ಈ ಬಾರಿ ಮನೋರಮೆಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದಂತೆ ಕ್ಲಿಷ್ಟಪದಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ಲೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹುದಿಗಿಸಿಟ್ಟ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬಾರಿಯೂ ಅವಳು ಆ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು.

ಮುದ್ದಣ—ಆಂ ಬಣ್ಣಿಪ ರತಿಗೆ ಮಿಂದ ಮರಗೂಳನೊಂದು ಮೆಯ್ವೊಗರ್. [ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದಂತೆ ನಿನ್ನ ಮೈ ಬಣ್ಣ!]

ಮನೋರಮೆ—ಮರಗೂಳನೆಂದೊಡಾರ್?

ಮುದ್ದಣ— ದೆಸೆವಳರೊಳೊರ್ವಂ. — ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನಿಜವಾದರೂ ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಷಣ ಸ್ಫುರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.—

ಮನೋರಮೆ—ಉಂ! ಹುಂ!

ಮುದ್ದಣ—ಸಿಂಗರದ ಮಲೆನಾಡಿಗನೊಂದು ಭಂಗಿಯ ಮೊಗಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಮಲೆನಾಡಿಗನೆಂದೊಡಾವಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಮಲೆಯೊಳೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ಪ ನಾಲ್ಗೆಯ ದೇವರ್.

ತನ್ನನ್ನು ಮಂಗನ ಮೂತಿಯುವಳೆಂದು ಕರೆದುದು ಅರ್ಥ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಪಾಪ! ಮಲೆನಾಡ ಹೆಣ್ಣಾದ ಮನೋರಮೆಗೆ ತಮ್ಮ ನಾಡವರು ಬಹುರೂಪವತಿಯರೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆ.

ಮನೋರಮೆ—ಇಂತಪ್ಪ ದೇವರೊಲ್ಮೆವಡೆದ ಮಲೆನಾಡ ಪೆಣ್ಗಳ್ ಕಣ್ಗೆ ಚಲ್ವೆಯರಾದರಕ್ಕುಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಅಪ್ಪುದು. ಮತ್ತಮಾ ನೀರೆಗೆ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣಗಂ ತಂತೊಪ್ಪುವ ಬಟ್ಟ ನುಣ್ಗಣ್. (ಪಾಪ. ಮನೋರಮೆಗೆ ಗೂಬೆ ಕಣ್ಣಂತೆ! ಅವಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಬೇಕಿತ್ತು!)

ಮನೋರಮೆ—ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದೊಡೆ ಆವ ಸೈಪುಳ್ಳಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದು ಚಂದವನಕ್ಕುಂ.

ಮನೋರಮೆ ಮೆಚ್ಚಿ "ನೀಂ ಬಣ್ಣನೆಯೊಳೆರಡನೆಯ ಬೊಮ್ಮಂ ನಿಕ್ಕುವಂ. ಎನ್ನೀ ಜೋಲ್ಮಡಿಯ ಪೂಸರದಾಣೆ! ನಿನಗಾವ ಭಕ್ಷ್ಯದೊಳಿಷ್ಟಂ? ಪೂರಣಗಡುಬನೀವೆನೋ! ಚಕ್ಕುಲಿಯಂ? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಮನೋರಮೆಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯಾದರೂ ಋಜುಬುದ್ಧಿ ಯುಳ್ಳವಳು. ಅನೇಕವೇಳೆ ಗಂಡನ ಕವಡು ಕೊಂಕುನುಡಿ ಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿ ಮೋಸ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಆರಣ್ಯಕಋಷಿಯ ಆಶ್ರಮ ಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಆತನು ಶತ್ರುಘ್ನನಿಗೂ ಆತನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಉಪಚಾರಮಾಡಿದ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನೋ ರಮೆಗೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಉಪಚಾರವೆಂದರೆ ಬರಿಯ ಬಾಯುಪಚಾರವೆ? ಅಷ್ಟು ಸಹಸ್ರ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸೈನ್ಯ ಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕೂಳ್ನೀರಿತ್ತು ಸಮ್ಮಾನಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ತನ್ನ ಮನದನ್ನನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ

ದಳು. ಆತನಿಂದ ಅದರ ಗುಟ್ಟು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಏಕಾಕ್ಷರಿ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಿ—ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅವರು ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲರು. ಇದೇ ನೆಪದಿಂದ ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಸ್ಯಮಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು.

ಮನೋರಮೆ—. . . ನಿನ್ನನ್ನರಪ್ಪ ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಮನೆವಾಳ್ತಿಯೊಳನಿಸೊಂದಂ ಗೊಡವೆಗೊಳ್ಳದೆ ಕೆಮ್ಮಕೆಮ್ಮನೆ ಪಾಳ್ಗತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೇವೊಳ್ತುಂ ಬೆಮೆಗೊಂಡಿರ್ಪರಲೇ! ಅವರ್ಗೇಂ ಬಟ್ಟೆಯೊ! ಉಣಲೇಂ ತಿನಲೇಂ? ಅಂತಿರೊಂದು ಜಪಮಂ ಪಿರಿಯದವಸಿಗಳತ್ತಣಿನುಪದೇಶಂಗೊಂಡಡಾಗದೆ?

ಮುದ್ದಣ—(ಮುಗುಳ್ನಗೆಯಿಂ) . . . . ನಾಡಂ ಕಾಡಂ, ಕಾಡಂ ಬೀಡಂಗೆಯ್ವೊಂದು ಪೆರ್ಮೆಯ ಬಲ್ಮೆಯ ಕಬ್ಬಿಗರೇಂ ಮುದುದವಸಿಗಳತ್ತಣಿಂ ಪಿರಿಯರಾಗರೆ? . . . . . ಸಿಂಗರದ ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಿಗರೆಮ್ಮ ತೆರನಿನ್ನುಂ ನೀನರಿಯಯ್.

ಮನೋರಮೆ— (ಬಿಸವಂದಂಗೊಂಡು) ನಿಮ್ಮವರ್ಗಮಂತಿರೆ ಮಂತ್ರಂ ಸಿದ್ಧಿವರ್ಕುಮೆ?

ಮುದ್ದಣ—ತಡೆಯೇನಕ್ಕೇಂ?

ಮನೋರಮೆ—ನಿನ್ನೊಳವೊಳವೆ?

ಮುದ್ದಣ—ಎನ್ನೊಳಿಂತಿದು ಪಾಸುವೊಕ್ಕು.

ಮನೋರಮೆ—ಆಃ ನೀನುಂ ಬಲ್ಮೆಮೆಗಾರಂ. ನಿನಗಾರತ್ತಣಿನೆಂದುಪದೇಶಮಾಯ್ತು?

ಮುದ್ದಣ—ಗುರುವತ್ತಣಿಂದೆಳವೆಯೊಳೆ.

ಮನೋರಮೆ—ಅದಾವುದೋ ಮಂತ್ರಮೆನ್ನೊಳುಸಿರ.

ಮುದ್ದಣ—ಆಃ ಒಳ್ಳಿತೊಳ್ಳಿತು. ಮಂತ್ರಂಗಡ! ತನಗೊರೆವುದು ಗಡ! ಚಿಃ! ಚಿಃ! ಪೆಣ್ಗಳ್ಗೆ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಂ ಸಲ್ಗುಮೆ?

ಮನೋರಮೆ — ಆನರಿಯೆನೆ? ನಿನ್ನತ್ತಣಿನುಪದೇಶಂ ಬೇಡುವೆನೆ? ನೀನಾಗಳೆಂದ ಮಂತ್ರಂಗಳೊಳಾವುದದರ ಪೆಸರೇನೆಂದೆ ಕೇಳ್ವೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಆಗಳೆಂದ ಮುನಿಗಳ ಮಂತ್ರಂಗಳೊಳಲ್ತು. ಎಮ್ಮ ಮಂತ್ರಂಗಳ ಬಗೆ ಬೇರೆ. ಮೂರೆರಡಕ್ಕರದ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಮಗಕ್ಕುಮೆ? ಎಮ್ಮ ತಂತು ಕಿರಿದಲ್ತು ಬಲ್ಪಿರಿದು. ಒಂದಕ್ಕರಮಲ್ತು, ಎರಡಲ್ತು, ಮೂರಲ್ತು, ನಾಲ್ಕೈದಲ್ತು, ಆರುಮಲ್ತು! ಏಳಕ್ಕರದ ಬೀಜಮಂತ್ರಂ. ಸರ್ವ ಮಂತ್ರಂಗಳ್ಗೆ ತಲೆಯೊಳಿರ್ದು ಮೇಲೆನಿಪ್ಪ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರಮೆಂದು ಪೆಸರ್.

ಮನೋರಮೆ—ಹಾ! ಹಾ! ಆ ಮಂತ್ರಕ್ಕಭಿಮಾನದೇವತೆ ಯಾವುದು? ಮುನ್ನಮಾರಿದಂ ಜಪಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಗಂಡರ್?

ಮುದ್ದಣ—ಪೋ! ಪೋ! ಇಂತಿವರಂ ಕೊಂಡೇಂ ಕಜ್ಜಂ?

ಮನೋರಮೆ—ಇರ್ಕೆ, ಕೇಳ್ವೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಅಂತಾದೊಡೆ ಕೇಳ್ ಪೇಳ್ವೆಂ. ಇಂತೇರ್ಪಟ್ಟ ಮಂತ್ರದಧಿದೇವತೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ. ಮುನ್ನಮೀಶ್ವರಂ ತನ್ನೊಂದು ಲೀಲೆಯೊಳ್ ಜಪಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಗೊಂಡನದರಿಂ ಆತನೆ ಋಷಿ.

ಈ ಹಿರಿಯ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲವನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂದು ಮನೋರಮೆಗೆ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಯಾನೆ? ಅವಳನ್ನು ಚಿಟುಗು ಮುಳ್ಳಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಕೇಳ್ವುದರ್ಕೆ ಪೇಳ್ವುದರ್ಕೆ ನಿಮಗಧಿಕಾರಮಿರದು. ಕಣ್ಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೇಡು" ಎಂದು ಹೆದರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮನೋರಮೆ ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮುದ್ದಣ ಏನೋ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಳಯವಾದಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾ "ಚಿಃ ಎಳವೆಂಡಿರ ಕೈಯೊಳಿಪ್ಪ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಾಳ್ಕೆಯೆ ದೂಷ್ಯಂ" ಎಂದು ಕೊರ

ಚಾಡಿ ಆವಳಿಂದ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಉಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಅನಂತರ ಲುಬ್ಧನು ಹಣ ಬಿಚ್ಚಿದಂತೆ ಒಂದೊಂದೇ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮುದ್ದಣ—ಅಂತಾದೊಡಿಂತಿದು ಕೇಳ್ 'ಭ....ವ....'ಪೆರರೊಳಾಡೆನೆಂಬ ನಂಬುಗೈಯ್ಯಂ ಪೊಯ್.

ಮನೋರಮೆ—ಇದೆ ಪಿಡಿ ನಂಬುಗೆಯ್ಯಂ. ನಿನ್ನಾಣೆ, ಕುಲದೈವದಾಣೆ—ಎಂದುಂ ಪೆರರೊಳೊರೆಯೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಉಂ! "ಭ....ವ....ತಿ....ಭಿ...." ಪೆಣ್ಗಳಂ ನಂಬಲಾಗದೆಂಬರ್ ಬಲ್ಲರ್. ನೀನೆಂತೊ ಮರವೆಯೊಳೆ ಪೆರರೊಡನುಸಿರ್ದುರ್ ಗುಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಎಮ್ಮನ್ನರ ಬಾಳ್ ಪಾಳಕ್ಕುಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಆನೇಂ ಮೋಡೆಯೇ! ಪೋ! ತನ್ನಾಣೆ! ಕಣ್ಣಾಣೆ! ಕೇಳ್ವೆಂ.

ಮುದ್ದಣ—(ಎಕ್ಕಟಿಯೊಳ್) "ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂ ದೇಹಿ" ಎಂಬುದಿದುವೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಪೆರ್ಮೆಯ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರಂ. ಆರೊಳಾನುಮುಸಿರದಿರ್.

ಮನೋರಮೆ—(ಅರೆ ಮುನಿಸಿಂ) ಪೋ! ಮಾಣೆಲೆ ರಮಣ. ನಿನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಸಾಜಂ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದೇ ಬಗೆದೆಂ. ಈತೆರನ ಮಾಟದ ಕವಡುನುಡಿಯ ಕೊಂಕೆಂಬುದನರಿಯದಾದೆಂ. ನೀಂ ಕಬ್ಬಿಗನೋ ಸಬ್ಬವಕಾರನೋ! ನಿನ್ನೀ ಕಬ್ಬದ ಸೊಗಸೆಮ್ಮನ್ನರಪ್ಪ ಜಾಣೆಲಿಪೆಣ್ಗಳೆ ಕೊಂಡಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲರೇನೊಲ್ವರೆ?

ಮುದ್ದಣನು ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ತಿಳಿಹಾಸ್ಯದ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿರುವ ಸತ್ಯದ ಮಟುಕನ್ನು ಮರೆಯದೆ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಮನೋರಮೆಗೆ ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಆತ್ಮೀಯತೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದನೆಂದು ಹೇಳಲು "ಆಃ ಎನ್ನೊಡೆಯ, ನೀನುಮೆಂತು ಕಲ್ಮನನಾದಯ್, ಒರ್ತಡಸೆಯೆ ದೇವಿಯಂ ಕಾರಡವಿಯೊಳುಳಿದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೋದನೆಂಬೊಡೆ?" ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆಯು ವಾಲ್ಮೀಕಿಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಸೇರಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ತನಕ ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. "ಸುಡುಸುಡು ನಿನ್ನ ಜನ್ನಗುದುರೆಯಂ! ಆ ಕಥೆಗೀಗಳೆ ಪೊಳ್ತಿ? ಸೀತೆ ಯೇನಾದಳ್, ಎಂತಿರ್ದಳೆಂದು ಪೇಳಯ್" ಎಂದು ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮುದ್ದಣ "ಅತ್ತಲ್ ಸಾಕೇತನಗರದೊಳ್ ಸೀತಾರಾಮಂ . . ." ಎಂದು ರಾಗವೆತ್ತುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಯ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಅಸಹ್ಯವಾದ ತಾತ್ಸಾರಹುಟ್ಟಿದೆ, ಮನೋರಮೆಗೆ. "ನಲ್ಲ! ಏ ಮಾತೊ! ಸೀತೆಯನಂತುಳಿದು ಮೇತರ ಸೀತಾರಾಮಂ? ಪೋ ಮಾಣ್! ಅವಂಗಿನ್ನೆತ್ತಣ ಸೀತೆ? ಅಪ್ಪೊಡಿನ್ನಾಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯನ್ ರಾಮನೋ ಭೀಮನೋ ಏನ್?" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ರಾಮನನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡುವವನಂತೆ "ರಾಮಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯನೆ? ಬಳಿಕ್ಕಮಾತನ ಪ್ರಳಾಪಂ ನೀಂ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮನೋರಮೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದ "ಏಂ ತಾನೆ ತಲೆ ವೊಯ್ದು ಮರುಗಿದನೆ!" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಏತಕ್ಕಾದರೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿರಲಿ. 'ಬಡವೆಯೊರ್ವಳ್ ಕಾಡಿಂಗಾದಳೈಸೆ.' ರಾಮನು ಗಳಗಳ ಅತ್ತಿದ್ದರೆ "ಏಂ ತನಗೆ

ರ್ ಪೆಂಡಿರಿಲ್ಲೆಂದೆಯೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳುವಷ್ಟು ಅವಳ ಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ಅಕ್ಕಸ. ಪುನಃ ರಾಮನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರಿಸಿದ ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆಕೆ, ಹಿಂದಿನ ಕ್ರೋಧ ಲ್ಲಾ ಮರೆತು "ರಾಮಂ ಸೊಗಂ ಬಾಳ್ಗೆ. ರಾಮಂಗೆ ವಕ್ಕೆ" ಎಂದು ಹರಸುವಳು. ಮುದ್ದಣ ಹೇಳುವಂತೆ ಆಕೆ ಮನನ್ನು ಹರಸುವ ಹರಕೆ 'ಸೊಗಸು, ಬಲ್ಸೊಗಸು.'

ಕವಿಯು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚತುರನೇ ನಿಜ; ಕಾವ್ಯದ ಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಧುಮಾಸದ ವರ್ಣನೆ, ತೆಂಗಾಳಿಯ ರ್ಣನೆ—ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ರ್ಣನೆಗಳೂ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವು . ಕವಿಯು ವಿಮರ್ಶಕನಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿ ಂಡಾಗ ಆತನಿಗೂ ಅದರ ಅರಿವಾಯಿತೋ ಏನೋ! ಆದುದ ಅದನ್ನು ಮನೋರಮೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನೋರಮೆಗೆ ತೂಕಡಿಕೆ ತ್ತದೆ. ಆಗ ಮುದ್ದಣನು 'ಸಕಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನೆ! ಏಕ ಾಹೀನೆ!' ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮನೋ ಯು 'ತೂಕಡಿಸದೇವೆನೊ! ಕಿವಿಗಳ್ಗೆ ಪುರುಳಮರದ ರ್ಣನಾಟದ ಬರುರಗಳೆಯ ನಿಡುಗತೆಗೆ' ಎಂದು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿ ಣ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಕಂತೆ ಟ್ಟು, ಮುಂದೆ ಕಥೆ ಸುಂದರಗೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಭರವಸೆ ತ್ತು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಯು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ತಡೆದು "ಎನ್ನರಸ! ನೀನೊರ್ವ ರ್ವರ್ಣಂ ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹಂ ಗಡ! ಪೋಪೋಪು ಬಟ್ಟೆ ಳ್ ಅಡವಿವೆಟ್ಟುಗಳನೆ ಬಣ್ಣಿಪಯ್. ಅಶ್ವಮೇತ್ತಾನುಂ

ನಾಡಂ ಪುಗದೆ? ” ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವ ಮೂಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಲು ಮನೋರಮೆ ಸಿದ್ಧ. ಕಥೆಯ ಸರಣಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದಾರಿತಪ್ಪಿದರೆ ಅದನ್ನು ನಮಗಿಂತಲೂ ಮನೋರಮೆಯೇ ಮೊದಲು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ‘ಅಡಿ ಮುಡಿಯಿಲ್ಲದ ನಿನ್ನ ಕಥೆಗೆ ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು’ ಎಂದು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಕಾವ್ಯ ಆರಂಭವಾಗುವುದು ಮನೋಹರವಾದ ಒಂದು ಸಂಭಾಷಣೆಯಿಂದ. ಕಾವ್ಯಮುಗಿಯುವುದೂ ಮನೋಹರವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಡನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾದರೆ ಸಮ್ಮಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿತ್ತು ತಾನೆ! ಕಾವ್ಯ ಕೊನೆಯಾದಂದು ಪುನಃ ಅದರ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಹೃದಯಳಾದ ಮನೋರಮೆ ಅದರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆತು ಕಾವ್ಯದಮೇಲೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದುದು ಸಾಲದೆಂದು ಹಲವು ಸಲ ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಆ ಮಾತನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನೋರಮೆ ಅರಿಯದೆ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ಆಕೆಯನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ. ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತಾ ಬಂದಿತೆಂದು ಅರಿತ ಮನೋರಮೆ,

ಮನೋರಮೆ—ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ನೀಂ ಪೇಳ್ವ ನಲ್ಗತೆ ಮುಗಿಯೆವಂದುದು.

ಮುದ್ದಣ—ಎಂತೆಂತೊ ರಗಳೆಯ ಪಾಳ್ಗತೆ ಕಡೆಗಂಡುದು.

ಮನೋರಮೆ–ಚಿಃ! ಶ್ರೀರಾಮಪುಣ್ಯಚರಿತಮಂ ಪಾಳ್ಗತೆಯೆಂದು ಇಳಿಕೆಯ್ದು ತೆಗಳ್ವ!

ಮುದ್ದಣ—ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತಮನಿಳಿಸಿ ಕುಳಿಸಿ ನುಡಿದೆನಿಲ್ಲಂ. ಪುರುಳಿಲ್ಲದಸಲ್ಲದ ಬರುವಣ್ಣನೆಯು ಬೇಸರಿಕೆಯು ಪಾಳ್ಗಬ್ಬಮಂ ಪೊಳ್ಳೆಂದೆ ನುಡಿದೆಂ.

ಮಡದಿ ಹಿಂದೆ ಆಡಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವಳ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ, ಮುದ್ದಣ. ಮನೋರಮೆಗೆ ತಾನು ಆಡಿದ್ದ ಮಾತುಗಳ ಅರಿವೇ ಇಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿದು ಆಕೆ ಮೈಮರೆತು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಮನೋರಮೆ — ತಮ್ಮೊಡೆಮೆಯಂ ತಾಮೆ ಪೊಗಳ್ವರೆ ಬಲ್ಲರ್? ಅಲ್ಲದಂದು ನವರಸದ ತನಿರಸಮೊರೆವ ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಮಂ ಪೊಳ್ಳೆಂದೊರೆವ ನಿನಗಮೇನಹಂಕೃತಿಯೊ ನಿನ್ನಾ ಜಾಣ್ಮೆಯೊಳ್.

ಮುದ್ದಣ—ಏನೆನ್ನ ಕಬ್ಬಂ ನಿನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಯ್ತೆ ?

ಮನೋರಮೆ — ಎನಗೊರ್ವಳ್ಗೆಂದೊಡೇಂ. ನಾಡೊಳೆಲ್ಲರ್ಗಂ.

ಮುದ್ದಣ—(ನಕ್ಕು)ಎನ್ನೊಳೊಂದಭಿಮಾನದಿನಿಂತುಸಿರ್ವೆಯಕ್ಕುಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನರಸ! ಅಂತಲ್ತು. ನಿನ್ನ ಪೆಸರೆಂತಂತು ಕಬ್ಬಮುಂ ಮುದ್ದು ಮುದ್ದಾಯ್ತು ಜಗಕೆ.

ಮುದ್ದಣ — ಇಂತೀ ನುಡಿಯಿನೆನ್ನಂ ನೀನೇಳಿಪಂತಿರ್ಕುಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಉಃ! ಉಃ! ಗುಣದೊಳ್ ಪುರುಡುಂಟೆ? ಸಾಜಂ. ನಿನ್ನೀ ಜಾಣ್ಮೆಯ ಬಣ್ಣನೆಯ ನಲ್ಗತೆ ಕೇಳ್ವರನೆಂತಪ್ಪರುಮಂ ಮೇಣುಂ ಮೇಣುಂ ಕೇಳ್ವೆಂ, ಕೇಳ್ವೆನೆಂಬೊಂದಾಸೆ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ.

ಮುದ್ದಣ—ಎನ್ನಾಣೆ!

ಮನೋರಮೆ—ನಿನ್ನಾಣೆ! ತಡೆಯೇಂ? ಕಮ್ಮಲರ್ ಮಗ ಮಗಿಸದೇಂ ಪೋಕುಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯಾಣೆ?

ಮನೋರಮೆ—ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯಾಣೆ! ಇಸ್ಸಿ! ಪುಸಿಯನೇ ವೊಳ್ತಿಂಗಮುಸಿರೆಂ. ಈ ವಗೆಯ ನುಡಿಗಬ್ಬಂ ಮುಂತಿಲ್ಲ ಪಿಂತಿಲ್ಲಮೆಂದಾಯ್ತು.

ಮುದ್ದಣ—ಎಂತುಂ ನಿನಗೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತಲೆ! ಇದುವೆ ಪರಮಾನಂದಮೆನಗೆ.

ಮನೋರಮೆ—ಬಿನ್ನಣದ ಬಣ್ಣನೆಯ ನುಡಿಯಲ್ತು; ಬಲ್ಸೊಗಸು ಬಲ್ಸೊಗಸು ನೀನೆಂದಕತೆ.

ಇಷ್ಟು ದಿಗ್ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಣ ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈಗ ತನ್ನ ಆಂತರ್ಯವನ್ನು ಹೊರದೋರುತ್ತಾನೆ. "ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ತಾರೆಲೆ ನೀನೆಂದ ಮೆಚ್ಚಿನುಡುಗೊರೆಯಂ" ಎಂದು ತನಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮನೋರಮೆಯು ಮೆಟ್ಟಿಬಿದ್ದು ಕೈ ಕೈ ಹಿಚಿಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಏನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ತೋಚದೆ "ಕಥೆಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ಮಂಗಳ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆತನಿಗೆ ಹೋಳಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಬೇಕು. ಸಂತೋಷದ ಭರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆರಡು ಸರಸವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಡಿ ಮುದ್ದಣ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮನೋರಮೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟು ಹೋಗಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ "ಮುದ್ದಣನಂ ಟಕ್ಕಿಪ ಪೆಂಡಿರೊಳರೆ?" ಕೈಹಿಡಿದು ಅವಳನ್ನು

ಕೂರಿಸಿ ಉಡುಗರೆ ಕೊಡೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಉಡುಗರೆಯು ಕಾಟವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮನೋರಮೆ . . . . ನೀನೇಂ ಬೇಡುವಯ್ ?

ಮುದ್ದಣ—ಬೇಡುವೊಡೇಂ ತಿರುಕನೆ? ಮನೆಗೆ ಬಂದೆನೆ? ಮೆಚ್ಚಿತ್ತೊಡದನೆ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವೆಂ.

ಮನೋರಮೆ—ಆನೆಂತುಂ ಪರಾಧೀನೆ. ಮೇಣೆನಗೊಡಮೆ ಯಾವುದು? ಏನನೀವೆಂ? ಎಂತೀವೆಂ?

ಮುದ್ದಣ—ಏನೋ! ಎಂತೋ! ಆಂ ಮೆಚ್ಚುವಂತುಂ, ಕತೆಯು ಪುರುಳ್ಗೋವಂತುಂ, ನಾಲ್ವರ್ ತಲೆದೂಗುವಂತುಂ ಉಡುಗೊರೆಗೆಯ್ದೊಡಾಯ್ತು.

ಇಂತಹ ಉಡುಗೊರೆಯೇನಿರಬಹುದು? ರಸಿಕರಸಜ್ಞರಾದ ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳೊಬ್ಬರು ಆಕೆಯು ಒಂದು ಮುತ್ತಿತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾದ ಉಡುಗೊರೆ ಮತ್ತೇನಿದ್ದೀತು?

ಶ್ರೀಮಾನ್ ಭೀಮರಾಯರು 'ಕವಿಯ ನೆನಪು' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಲೇಖನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸ್ಥರಾಗಿರುವ ಈ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ—" . . . . ನಿಜವಾದ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆ ಯಾರೆಂದರೆ ಆ ಗಂಡಹೆಂಡಿರೇ, ಕವಿ ಮತ್ತು ಆತನ ಹೆಂಡತಿ. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ (ಹಳತಾಗುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಅವರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಳಲೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!) ಮುಗ್ಧೆಯಾದ ಈ ಚಿಕ್ಕವಳನ್ನು, ಈ ಕವಿ ಬೇಕುಬೇಕೆಂದೇ ಕೆಣಕಿ, ರೇಗಿಸಿ, ಅಳಿಸಿ, ನಗಿಸಿದುದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಬಳಿಕ, ಕೊಂಚಕಾಲ ಕಳೆದಮೇಲೆ ಆಕೆಯೇ 'ಮನೋರಮೆ' ಯಂತೆ, ಈ 'ಮುದ್ದಣ'ನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದನ್ನೂ

ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಡವರು 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ' ವನ್ನೇನೂ ಓದಬೇಕಿಲ್ಲ."

ಪಾಠಕರ ಹೃದಯ ತಣ್ಣಗೊಂಡು, ಸಂತೋಷ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಳಬೇಕಾದರೆ ಕವಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಭವದ ಬುಗ್ಗೆ ಛಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಮ್ಮದೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

೪. ಮುದ್ದಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಇತರರು ಹಾಕಿದ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗದೆ, ತನ್ನದೇ ಆದ ನೂತನ ಸಂಪ್ರದಾಯವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬಲ್ಲ ಪ್ರತಿಭೆಯೇ ಹಿರಿತನಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗುರುತು. ಈ ಮಾತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸೇರಿದುದು. ಹೊಸಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ತೋರಿದ ಕವಿಬ್ರಹ್ಮರೆಲ್ಲರೂ ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿ ಬಾಳಿ, ಸಾರಸ್ವತಪ್ರಪಂಚದ ಧ್ರುವತಾರೆಗಳಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನಿಗೇನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥಾನವುಂಟೆ? ಆತನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಬರಿಯ ಅಂಧಾನುಕರಣೆಯೆ ಅಥವಾ ಹೊಸತನವೇನಾದರೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೆ? ಆತನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತವಾದುವು; ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸತೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೊಸತನವಿದ್ದರೆ, ಅದೆಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡೋಣ.

ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟವರು ಜೈನ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳಸಿದರೆ, ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ದೊಡ್ಡ ಮರಳುಕಾಡೊಂದನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮರುಭೂಮಿಯ ಈಚೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನಂದನವನದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲೇ ಮುದ್ದಣಕವಿ. ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡಯುಗ ಆರಂಭವಾಗುವುದು ಮುದ್ದಣನಿಂದ. ಕನ್ನಡ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡದ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ನೀರು ಹೊಯ್ದು ಬೆಳಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಮುದ್ದಣನದು. ಸಂಪ್ರದಾಯ ನೂತನ ಮಾರ್ಗಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸಂಗಮಗೊಳಿಸಿ, ಇಬ್ಬಣದವರ ದೃಷ್ಟಿ

ಯನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಿಸಿದ ಪೌರುಷ ಆತನದು. ತಾನು ಬರೆದ ಕಥೆಗಳು "ಉಳಿದೊಡಂ ಅಳಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟೆದೋರಿಪ" ಪುರಾಣ ಕಥನಗಳು. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬರೆದ ರೀತಿ ನವೀನವಾದುದು. ಪುರಾಣ ಕಥಾಕಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೊಸತೊಂದನ್ನು ತಂದಾಗ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜನರ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿ, ಅವರು ಸಿಡಿದೇಳುವರು. ಈ ಬೆದರಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿಯನ್ನು ಎದೆಗುಂದಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆತನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಕವಿ ತನ್ನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದುದು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ. "ಗದ್ಯಂ ಕವೀನಾಂ ನಿಕಷಂ ವದಂತಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ನಮ್ಮ ಜನ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದುದು ಮಾತ್ರವೇ ಪುರಸ್ಕಾರಯೋಗ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಬಲಿತೋ ಏನೋ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಹ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದರು. ಗದ್ಯದ ಮೇಲಿದ್ದ ಅನಾದರ, ಮುದ್ದಣನು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಳಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿತ್ತಾದರೂ, ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದವನಾದರೂ, "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ" ಎಂದು ಅದನ್ನು ಘಂಟಾಘೋಷವಾಗಿ ತೆಗಳಿ, "ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ" ಎಂದು ಗದ್ಯದ ಧಾಟಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದು ಆತನ ಮನೋನಿಗ್ರಹಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಣನ ಗದ್ಯವು ಆದರ್ಶಯುತವಾದುದೆಂದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆತನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕವೇಳೆ ಕೃತಕತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆತನು ಸ್ವತಃ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ

ಮತ್ತು ಬರೆದು ಬರೆದು ಪರಿಣತಿಗೊಂಡಿದ್ದ ಆತನ ಲೇಖಣಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಇವುಗಳೇ ಈ ಬಗೆಯಾದ ಶೈಲಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣ ವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕವೇಳೆ ಆತನ ಗದ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಗೆರೆಯೆಳೆದರೆ ಅವು ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ—ಎಲೆ ತರಳ! ನಿನ್ನ ಬಿಂಕದ ನೆಲೆಯೇಂ? ಕಟ್ಟುರದ ಬರದ ಬಾಯಾಯ್ತ್ತ ರಿಯುಂ ಗೆಲಲಾರ್ಪುಡೆ ಪೋರ್ಪುಡೆ ಮೆಯ್ಗಲಿಗಳ್ ನಾಣಿಲಿ ಗಳಂತು ಜಂಕಿಪರೊಳರೆ? . . . . . ಜಡಿವರೊ ಬಡಿವರೊ ಸೆರೆವಿಡಿದಿಡುವರೋ ಮೇಣಲ್ಲದಂದು ಶೂಲದ ಮೊನೆಗೇರಿಡು ವರೊ ಬರಿದೇಂ ಬಿಡುವರೊ ಹಾಕಂದ ನಿನ್ನ ನರಗುಲಿ ರಾಯರ್ . . . .ಇವುಗಳು ಗದ್ಯದ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಿ ರುವ ಪದ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುದ್ದಣನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ವೃತ್ತಗಂಧಿ ಶೈಲಿಗೆ ಹಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಮುದ್ದಣನ ನೂತನ ಮಾರ್ಗಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಆತನು ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವ ನಿರ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂದಿನಿಂದ ಆದರ ಮಾತುಗಳ ಬಳಕೆ ಬಲವಾಯಿತು. ಅಗತ್ಯವಿರಲಿ ಬಿಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಮಾತನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಒಂದು "ಫ್ಯಾಷನ್" ಆಗಿ ಹೋಯ್ತು. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಕನ್ನಡಪ್ರೇಮಿಗಳು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತಾ ಬಂದರು. ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸು ವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯ ಹೊರಟ, ಒಬ್ಬ ಕವಿ. ಆದರೇನು? ಮತ್ತೊಬ್ಬ "ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪ ವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆ"

ಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ತಂದ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಕವಿಯು ಸೂಚಿಸಿದ ಮಾರ್ಗವು ಸರ್ವಜನಾದರಣೀಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. "ಕರ್ಮಣಿ ಸರದೊಳ್ ಚೆಂಬವಳಮಂ ಕೋದಂ"ತಿರಬೇಕು, ಕನ್ನಡಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ. ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಹವಳ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ: ಸರವೇನೋ ಕರಿಮಣಿಯದೇ.

ಮುದ್ದಣನು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಆತನಿಗೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ಅದುವರೆಗೆ, ಆತನಂತೆ ಪುರಾಣಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರೀತಿ ಆರಂಭಮಾಡಿದವರಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕಾದಂಬರಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯೊಂದು ಈ ಕಥೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಹಾಸ್ಯವೂ ಬಹು ನವುರಾದುದು; ಸುಂದರವಾದುದು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುದ್ದಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರುವುದು ಆತನು ತಂದಿರುವ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ತಿಳಿಯಾದ ಹಾಸ್ಯ ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಹೊಸದು; ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಮುದ್ದಣನು ಈ ಹಾಸ್ಯರಸವನ್ನು ತರಂಗತರಂಗವಾಗಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾನೆ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ. ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಈ ಹಾಸ್ಯ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದುದಿರಬಹುದು. ಕಟುವಾದ ಸತ್ಯವೊಂದು ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿರಬಹುದು. "ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ, ಇದುವೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಪೆರ್ಮೆಯ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರಂ" ಎಂದು ಕವಿ ಹೇಳಿದಾಗ, ನಾವು ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುವೆವಾದರೂ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಂತರ್ಮುಖಿಗಳಾದಾಗ ಅದರ ಸತ್ಯತೆಯ ಅನುಭವ ನಮಗಾದೀತು. ಕವಿಯು

ತನ್ನ ಅನುಭವದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ, ಹೊರದೆಗೆದಿರುವ ವಾಳಿಕೆಗಳೆದ ಕೂರಸಿಯುದು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಡೆಯದಾಗಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಡಿ.ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಆತನು ಜಗತ್ತಿಗೊಂದು ಹಿರಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಬೀರಿದ್ದಾನೆ. "ಧನಿಕರಾಗುವುದು ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವೊ ಇಲ್ಲವೊ ನಾನರಿಯೆ. ಆದರೆ, ಧನಿಕರಾಗುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನು ಅಧೋಗತಿಗೆ ತಳ್ಳುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ರಸಿಕರಾಗುವುದು ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯ. ನೀವು ರಸಿಕರಾದರೆ ಧನಿಕರು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಸುಖ ಶಾಂತಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ನೀವು ಪಡೆಯಬಹುದಲ್ಲದೆ, ನಿಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನು ಆದರಿಂದ ಉನ್ನತಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಧನಧಾನ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯಾದರೂ ಇರಲಿ; ಕಡಮೆಯಾಗಿಯಾದರೂ ಇರಲಿ; ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರಂತೆ ಸತ್ಯಭಾವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಬಾಳಿರಿ."

ಹಿರಿಯಕವಿಯ ಸಂದೇಶವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ನಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಗಮನಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ—ಲೋಕಾಸ್ಸಮಸ್ತಾಸ್ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು.

---

೨೦. ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅದರ ರಕ್ಷಣೆ—ಡಿ. ಶಾಮಣ್ಣ,
ಬಿ.ಎ., ಎಂ.ಬಿ.ಬಿ.ಎಸ್.
೨೧. *ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವೆಚ್ಚ—ಎಂ. ಎಚ್. ಗೋಪಾಲ್,
ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
೨೨. *ಶಿಶುವಿಹಾರಗಳು—ಸಿ. ರಂಗಾಚಾರ್, ಬಿ.ಎಸ್‌ಸಿ., ಎಂ.ಎಡ್.
೨೩. ಸಂಖ್ಯೋದ್ಯಾನ—ಬಿ. ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ.
೨೪. ವಿಡಂಬನ—ಎಸ್. ವಿ. ರಂಗಣ್ಣ, ಎಂ.ಎ.
೨೫. *ಅಜಂತ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋರ—ಡಾ॥ ಎಂ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ,
ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
೨೬. ಸಾರಜನಕದ ಮಹತ್ವ—ಎಚ್. ಸುಬ್ಬಾಜೋಯಿಸ್,
ಎಂ.ಎಸ್‌ಸಿ.
೨೭. ಭಾಸ—ಎಚ್. ಎಲ್. ಹರಿಯಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ.
೨೮. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ತತ್ವಗಳು—
ಎಂ. ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೨೯. ಸರ್ವಜ್ಞಕವಿ—ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ.
೩೦. ರಕ್ತ—ಡಿ. ಶಾಮಣ್ಣ, ಬಿ.ಎ., ಎಂ.ಬಿ.ಬಿ.ಎಸ್.
೩೧. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಬಂಧಗಳು—ಎಸ್. ಮಂಜನಾಥ್, ಎಂ.ಎ.
೩೨. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ—ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ.
೩೩. ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಸ್ವರೂಪ—
ಸಿ. ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಡಿ.ಎಸ್‌ಸಿ.
೩೪. *ಋಗ್ವೇದ—ಎಂ. ಎ. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ, ಎಂ.ಎ.
೩೫. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸವಾಣಿ—ಎಸ್. ವಿ. ರಂಗಣ್ಣ, ಎಂ.ಎ.
೩೬. ಆಳ್ವಾರುಗಳು—ಎಂ. ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೩೭. ಹಿಂದುಮುಸ್ಲಿಂ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಿದ ರಾಜರು—
ವಿ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
೩೮. ಸುಭಾಷಿತ ಸಂಗ್ರಹಗಳು—ಎಂ. ಪಿ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರೀ,
ಎಂ.ಎ.
೩೯. ಮಕ್ಕಳ ಭಾವಜೀವನ—ಬಿ. ಕುಪ್ಪುಸ್ವಾಮಿನಾಯಿಡು, ಎಂ.ಎ.

೪೦. ಸಹಕಾರ—ಎಸ್. ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ, ಎಂ.ಎ.

೪೧. *ನಯಸೇನ—ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

೪೨. ಕೌಟಿಲ್ಯ—ಎಂ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

೪೩. ತೆಲುಗು ಚಾಟುಪದ್ಯಗಳು—ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ.

೪೪. ಮುನಿಸಿಪಾಲಿಟಿಗಳು—ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

೪೫. *ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ—ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

೪೬. *ರುಚಿ—ಎಸ್. ವಿ. ರಂಗಣ್ಣ, ಎಂ.ಎ.

೪೭. ಕೀಟಗಳು—ಡಿ. ಎಚ್. ವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.

೪೮. ಅಲೆಗಳು—ಕೆ. ಶೇಷಾದ್ರಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್,
ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ.

೪೯. ಮುದ್ರಣ—ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

೫೦. *ಐವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಭೌತ ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು—
ಬಿ. ಎ. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿರಾವ್, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.

೫೧. *ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ—ಎಂ. ಷಡಕ್ಷರಸ್ವಾಮಿ, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.

೫೨. *ಚೀನರ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆ—
ಎಸ್. ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ.

೫೩. *ಯುದ್ಧಕಾಲದ ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು—
ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹನ್, ಎಂ.ಎ.

೫೪. *ಆಹಾರ—ಜೆ. ಆರ್. ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.

೫೫. *ಇಬ್ಸೆನ್ನಿನ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳು—ಎಸ್. ಮಂಜನಾಥ್, ಎಂ.ಎ.

೫೬. *ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚ—ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.

* ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಮುಗಿದುಹೋಗಿವೆ.

ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರತಿ ೩ ಆಣೆ; ಉತ್ತಮ ಪ್ರತಿ ೪ ಆಣೆ.

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ಪ್ರಕಟನಶಾಖೆ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷೋಪನ್ಯಾಸಗಳು,
ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫೀಸ್, ಮೈಸೂರು.